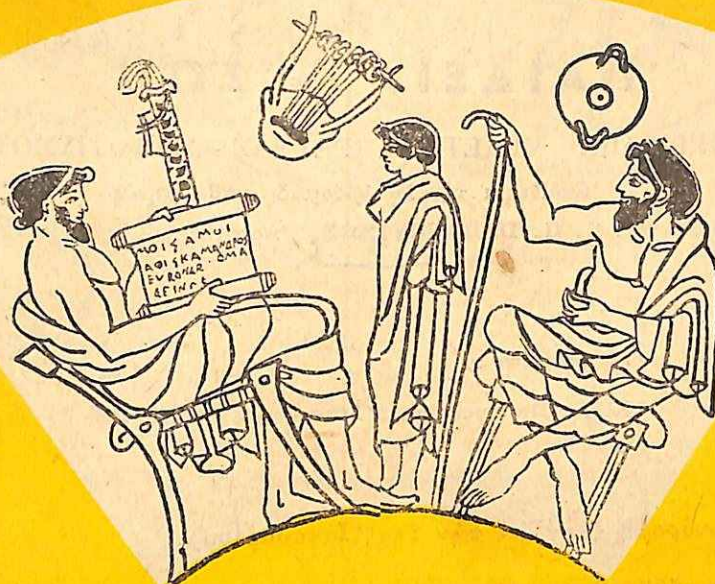

ΠΑΙΔΕΙΑ

ζή

ΜΑ-Ι-ΟΣ 1955

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

Προσδοκούμε και εύχόμεστε	Ἡ Διεύθυνση
Ἐκπαιδευτικά Συνθήματα	Σταῦρος Νικολαΐδης
Φιλοσοφική ἄποψη τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας (V)	Ε. Π. Παπανούτσος
Ἡ λειτουργία τοῦ λόγου καὶ τὸ σχολεῖο (II)	Μυρσίνη Κλεάνθους-Παπαδημητρίου
Ὁ Jaques Dalcroze καὶ ἡ Ρυθμικὴ Γυμναστική	Ζωὴ Φραντζή
Διεθνὴς Ἐκπαιδευτικὴ Κίνηση	Ε. Π. Π.
Ὁ νέος Ἀκαδημαϊκός.—Ἀλβέρτος Ἀνσελμὸς	Ε. Π. Παπανούτσος

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ Ι. Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΘΗΝΑΙ, Στὰ Ἀρσακείου

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ - ΕΡΕΥΝΑΣ - ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

Έκδίδεται την 1η εβδομάδα κάθε μηνός.

Διευθυντής: Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ, Άρτοτίνης 6. Τηλ. 71-135

Άλληλογραφία και ἐμβάσματα :

Ε. Π. Παπανούτσον, Άρτοτίνης 6 — Αθήνας

Έτησία συνδρομή (ἀρχίζει την 1ην Ιανουαρίου):

Διά τὸ ἔτος 1955 δραχ. 75.

Τόμοι προηγούμενων ἐτῶν :

1947	ἄδետος	δραχ.	75	πανόδետος	δραχ.	95
1948	»	»	75	»	»	95
1949	»	»	75	»	»	95
1950	»	»	75	»	»	95
1951	»	»	75	»	»	95
1952	»	»	75	»	»	95
1953	»	»	75	»	»	95
1954	»	»	60	»	»	80

Τιμὴ τοῦ παρόντος τεύχους

Μαΐου 1955 δραχ. 6

Διευθύνσεις σύμφωνα με τὸ ἄρθρον 6 § 1 τοῦ Α.Ν. 1092/1938:

Διευθυντής και ἐκδότης τῆς «Παιδείας»: Ε. Π. Παπανούτσος, Κατοικία: Άρτοτίνης 6.
Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Π. Σαββίδης, Κατοικία: Β. Τζαφέρη 2.

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Μηνιαῖο Περιοδικὸ Μελέτης—Έρευνας—Διαφωτισμοῦ

ΕΤΟΣ Δ' — ΑΘΗΝΑΙ, ΜΑΪΟΣ 1955 — ΤΕΥΧΟΣ 38

Προσδοκοῦμε καὶ εὐχόμαστε

Τὸ «Διεθνὲς Γραφεῖο τῆς Παιδείας» ποὺ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς Γενεῦσης παρακολουθεῖ τὶς ἐκπαιδευτικὲς ἐξελίξεις 63 χωρῶν τοῦ κόσμου, τῶν πιὸ προχωρημένων—φυσικὰ—στὸν πολιτισμό, στὸν ἀπολογισμό τοῦ ἔτους 1954 σημειώνει ὅτι αὐτὸ τὸ χρόνο ἡ Μέση Ἐκπαίδευση κατέχει τὸ κέντρο τῆς γενικῆς προσοχῆς καὶ φροντίδας. Αὐτό, λέγει, πιστοποιεῖται ἀπὸ δύο πολὺ χαρακτηριστικὰ περιστατικά: α) Γιὰ πρώτη φορά οἱ σχολικὲς οἰκοδομές, ποὺ προορίζονται γιὰ τὴ Μέση καὶ γιὰ τὴν Ἑπαγγελματικὴν Ἐκπαίδευση, ξεπερνοῦν σὲ σπουδαιότητα ὅσες ἔγιναν γιὰ τὴ Στοιχειώδη. β) Οἱ μισὲς χώρες ἀπὸ τὶς 63 (ἀριθμὸς διπλάσιος ἀπὸ τὸ προηγούμενο ἔτος) ἀρχισαν μεταρρυθμίσεις προγράμματος στὴ Μέση Ἐκπαίδευση κατὰ τὸ ἔτος 1953-1954 (*).

Τὸ φαινόμενο τοῦτο ἐξηγεῖται ἀπὸ τὶς μεταπολεμικὲς ἐξελίξεις ποὺ πραγματοποιοῦνται σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς χώρες τοῦ κόσμου. Ἡ ἀνακατάταξη τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων ποὺ ἔφερε ἡ πολεμικὴ ταραχὴ (ἀκόμη καὶ στὰ κράτη ποὺ δὲν ἔλαβαν ἐνεργὸ μέρος στὸν τελευταῖο πόλεμο) καὶ οἱ νέες οἰκονομικὲς δυνατότητες ποὺ ἀνοίγονται μετὰ τὴ ραγδαίαν ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς, μαζὶ μετὰ τὶς ζωηρὲς πνευματικὲς ζυμώσεις τοῦ αἰῶνα μας, ἔχουν πάντοτε ὡς φυσικὸ καὶ ἀναπότρεπτο ἀποτέλεσμα: τὴν ἀναθεώρηση τῶν αἰτημάτων καὶ τῶν ἐπιδιώξεων τῆς παιδείας. Ἀναθεώρηση ποὺ κατὰ πρῶτο λόγο ἐπιβάλλεται ὅχι στὴ Στοιχειώδη Ἐκπαίδευση, ὅπου τὸ πρόγραμμα σπουδῶν ἔχει κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἀποκρυσταλλωθεῖ σὲ μερικὲς γενικὰ πιά παραδεγμένες ἀρχές (τόσο στὸ κεφάλαιο τῆς διδασκτέας ὕλης, ὅσο καὶ στὸ κεφάλαιο τῆς διδακτικῆς μεθόδου), ἀλλὰ στὴ Μέση Ἐκπαίδευση. Γιατὶ ἡ Μέση (ὡς γενικὴ μόρφωση καὶ ὡς ἐπαγγελματικὴ κατάρτιση) ἐξοπλίζει τὰ στελέχη ποὺ χρειάζονται οἱ νέες κοινωνικὲς καὶ πνευματικὲς καταστάσεις, γιὰ νὰ ἀναπτυχθοῦν καὶ νὰ πραγματοποιήσουν τὸ πρόγραμμά τους.

Αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε «ἐκπαίδευση» (ὡς κοινωνικὴ μέριμνα γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ νέου ἀνθρώπου) δὲν εἶναι ἓνα πάγιο καὶ ἀμετακίνητο καθεστῶς, ἀλλὰ συνάρτηση τῶν πολυώνυμων ἀναγκῶν καὶ τάσεων μιᾶς χώρας, ποὺ διαμορφώνονται μέσα στὴν κίνηση καὶ ἀπὸ τὴν κίνηση τῆς ζωῆς τῆς. Ὁ τελευταῖος πόλεμος ὑπῆρξε ἓνας βαθὺς σάλος ποὺ ἀναστάτωσε οἰκονομικὰ καὶ πνευματικὰ ὅλα σχεδὸν τὰ κράτη τοῦ κόσμου.

* Ὁ ἀριθμὸς τῶν χωρῶν ποὺ παρακολουθεῖται ἀπὸ τὸ Γραφεῖο τῆς Γενεῦσης δημοσιεύεται στὶς σελίδες 157-158 αὐτοῦ τοῦ τεύχους.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΔΩΡΕΑ Μικροφ. Παπ. 1955
ΗΜΕΡΟΜ. 10093, 16.05.2, 9835
ΑΡΙΘ.

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ, 1955-9

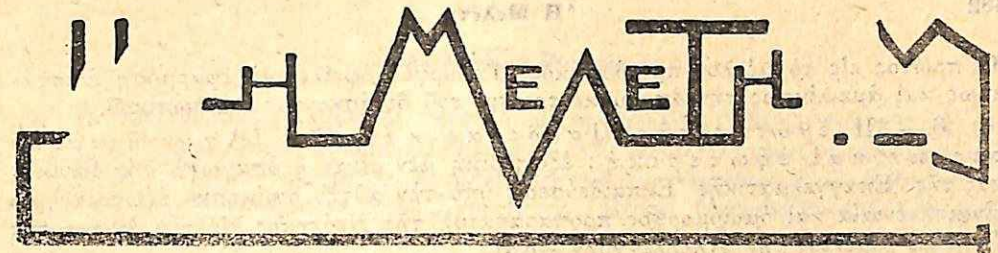
και ἔφερε στὴν ἐπιφάνεια νέες ἀνάγκες και νέες τάσεις. Τὸ σχολεῖο σὰν ζωντανὸς ὀργανισμὸς δὲν εἶναι οὔτε θεμιτὸ οὔτε δυνατόν νὰ ἀγνοήσει αὐτὲς τὶς ἱστορικὲς μεταβολές. Ἐκτὸς—ἐὰν καταδικάσει τὸν ἑαυτὸ του νὰ μείνει στὸ περιθώριό τῆς πραγματικότητος και νὰ ἀχρηστευθεῖ ὡς ὄργανο πνευματικῆς και ὕλικῆς προκοπῆς τοῦ ἔθνους.

Ἐπηρεάσθηκε ἡ ὄχι και ἡ δική μας οἰκονομική και πνευματικὴ ζωὴ ἀπὸ τὸν δεινὸ σάλιο τοῦ πολέμου; Δὲν νομίζομε ὅτι ὑπάρχει σοβαρὸς ἄνθρωπος ποὺ μπορεῖ ν' ἀμφισβητήσει αὐτὸ τὸ γεγονὸς. Ποῦ εἶναι ὅμως ἡ ἀναπροσαρμογὴ τοῦ προγράμματος τῶν σχολικῶν μας σπουδῶν πρὸς τοὺς νέους ὅρους ζωῆς ποὺ δημιουργήθηκαν μετὰ τὸν πόλεμο μέσα στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία; Ποιὰ ἰδίως ὑπῆρξεν ἡ ἀναμόρφωση τῆς Μέσης Παιδείας μας, τῆς σχολικῆς δηλαδὴ βαθμίδας ποὺ σκοπὸς τῆς εἶναι νὰ καταρτίζει τὰ ἀνώτερα κοινωνικὰ στελέχη και νὰ προμηθεύει τὶς κύριες προσωπικὲς δυνάμεις γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομικῆς και τῆς πνευματικῆς ζωῆς μιᾶς χώρας; Σημειώθηκε πουθενὰ καμιά οὐσιαστικὴ μεταβολή; Καὶ ποιὰ;

Ἀτυχῶς τίποτα δὲν ἔγινε. Ἐξακολουθοῦμε νὰ ἔχομε ἓνα και μόνον τύπο σχολείου Μέσης Παιδείας, αὐτὸν ποὺ κληρονομήσαμε ἀπὸ τὴν προηγούμενη γενεά. Τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸ Γυμνάσιο. Καὶ τὸ Γυμνάσιο τοῦτο τὸ ἀφήνομε νὰ λειτουργεῖ μακάρια μετὰ τὸ ἴδιο πρόγραμμα μαθημάτων και τὶς ἴδιες κατευθύνσεις παιδείας ὅπως ἐδῶ και τριάντα χρόνια. Γιὰ νὰ προσφέρει στὴν ὑπερκορεσμένη ἀπὸ μισογραμματισμένους και ἀνειδίκευτους ἀνθρώπους κοινωνία μας δεκάδες χιλιάδων νέους ποὺ δὲν μποροῦν νὰ βροῦν κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο μοῖρα. Καὶ μετὰ χέρια σταυρωμένα, ἄρχοντες και ἀρχόμενοι, παρακολουθοῦμε τὸ δράμα τοῦτο ἀσυγκίνητοι, περιμένοντας τὴν ἐξ Ὑψους βοήθεια, γιὰ νὰ σώσει αὐτὴ τὴ δύστυχη χώρα ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ καταστροφὴ και τὸν πνευματικὸ μαρasmus...

Ἔως πότε;—Τελευταῖα ἡ Κυβέρνηση ἀνακοίνωσε ὅτι θὰ καθιερώσει εἰδικὴ βαθμολογικὴ και μισθολογικὴ κλίμακα γιὰ τοὺς λειτουργοὺς τῆς Μέσης μετὰ αὐξημένες ἀποδοχές. Ἀξίζει νὰ χαιρετήσουμε τὸ μέτρο και νὰ τὸ ἐγγράψομε στὸ ἐνεργητικὸ τῆς κυβερνητικῆς μέριμνας (ἔστω και ἀνῆξαγγέλθηκε κάτω ἀπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀπεργίας και ὄχι αὐτοπροαίρετα). Εἶναι τάχα ἡ εὐνοια αὐτὴ ἀπαρχὴ μιᾶς γενικότερης προσπάθειας ποὺ θ' ἀποβλέπει στὴν ἀναμόρφωση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος, ἰδίως τῆς Μέσης Παιδείας, ἡ πρόχειρη λύση δυσκολιῶν ποὺ τὰ πράγματα ἔδειξαν ὅτι εἶναι σοβαρότερες ἀπ' ὅσο τὶς περίμενε τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας; Δυσμῖση χρόνια βρίσκεται στὴν ἀρχὴ ἡ Κυβέρνηση και τίποτα τὸ οὐσιαστικὸ γιὰ τὴν Ἐκπαίδευσιν δὲν ἔκαμε. Νὰ πιστέψομε ὅτι θὰ φανεῖ δραστηριότερη στὸ μέλλον; Ὅσοι πονοῦν αὐτὸ τὸν τόπο τὸ εὐχονται και τὸ περιμένουν.

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

Ἐκπαιδευτικὰ Συνθήματα

Κατὰ τὴν γνώμην μου ὁ προσδευτικὸς πολιτικὸς κόσμος τῆς χώρας μας πρέπει νὰ θέσῃ εἰς τὸ πρόγραμμά του τὰ ἐξῆς συνθήματα ὡς ἐπιδιώξεις του εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς Ἑθνικῆς Ἐκπαιδεύσεως.

1. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΝΘΗΜΑΤΑ

1.—Σκοπὸς τῆς Παιδείας και τῆς Ἀγωγῆς εἶναι ἡ παροχὴ εἰς τὴν σπουδάζουσαν Νεότητα κατὰ τρόπον ἐνεργητικὸν ὅλων τῶν πνευματικῶν και σωματικῶν ἐφοδίων διὰ τὴν ἐπιβίωσιν και εὐτυχίαν τοῦ Ἀτόμου και τοῦ Συνόλου. Τὰ ἐφόδια αὐτὰ θ' ἀντλοῦνται ἀπὸ τὴν μεγάλην δεξαμενὴν τῆς Ἑλληνικῆς Διαρκείας, δηλ. ἀπὸ τὴν ἀκατάλυτον Ἑλληνοχριστιανικὴν Παράδοσιν, και τὸν σύγχρονον Εὐρωπαϊκὸν Πολιτισμὸν, και θ' ἀναφέρονται εἰς ζωντανὰ και ζωοποιὰ στοιχεῖα γνώσεων και εἰς τὰ ἀτίμητα ἀγαθὰ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας και τῆς προσωπικῆς εὐθύνης, δηλ. τῆς ἀληθινῆς Δημοκρατίας. Μόνον ἡ σύμπτωσις τῶν δύο αὐτῶν ἐφοδίων ἀπαρτίζει τὸν πλήρη και ὅριμον Ἀνθρώπον—τὸν Ἑλληνα Χριστιανόν, ποὺ θὰ ἔχη τὴν σωματικὴν, πνευματικὴν και ἠθικὴν ἀρτιότητα και αὐθυπαρξίαν.

2.—Ὁ χρόνος τῆς Μορφώσεως πρέπει νὰ κυμαίνεται μετὰ τοῦ 4ου και τοῦ 22ου ἔτους τῆς ἡλικίας κανονικῶς, διότι ὁ μέσος ὅρος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς δὲν ὑπερβαίνει τὸ 65ον ἔτος, και ὁ μορφωτικὸς χρόνος δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ ὑπερβαίῃ τὸ 1/3 τῆς μέσης ἀνθρωπίνης ζωῆς.

3.—Βασικὸς ὅρος τῆς Μορφώσεως πρέπει νὰ εἶναι ἡ ριζικὴ ἀναθεώρησις τοῦ Ἀναλυτικοῦ Προγράμματος τῆς διδασκομένης ὕλης, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀσκόπου πολυγνώσιας—τῆς ὑπερφορτώσεως τῶν διδασκομένων μετὰ τὴν ἀσκόπου πολυγνώσιας—και πρὸς παροχὴν ἐκλεκτοῦ και ἀρίστου πογάλου και ἀχρηστον ὄγκον γνώσεων—και πρὸς βελτίωσιν τῶν γνώσεων θὰ δώσῃ τὴν σοῦ γνώσεων. Ἡ πεσοτικὴ και ποιοτικὴ αὐτὴ βελτίωσις τῶν γνώσεων θὰ δώσῃ τὴν εὐκαιρίαν διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς κρίσεως και τῆς βουλήσεως, τῆς πρωτοβουλίας και τῆς αὐτενεργείας. Ἐφθασεν ἡ ὥρα τῆς ἐκπαιδευτικῆς αὐτῆς ἐγχειρίσεως κραυγαλέα και ἀδυσώπητη.

4.—Ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας πρέπει ν' ἀλλάξῃ ριζικῶς και ν' ἀποβλέπῃ εἰς τὴν τόνωσιν τῆς ἐνεργητικῆς προσλήψεως τῶν γνώσεων και τῆς ἐξατομικεύσεως και ταυτοχρόνως τῆς κοινωνικοποιήσεως τῆς Παιδείας. Διότι μόνον μετὰ τὴν μέθοδον αὐτὴν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀσφαλὴς ἀπόκτησις και συνειδητοποίησις τῶν προσλαμβανομένων ἐφοδίων και ἡ διάθεσις των εἰς τὴν ζωὴν πρὸς ἐξυπρέτησιν και τοῦ Ἀτόμου και τοῦ Συνόλου.

5.—Ἡ διοικητικὴ ἀποσυγκέντρωσις τοῦ προσωπικοῦ τῆς Ἐκπαιδεύσεως, διὰ νὰ γίνῃ τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖον τῆς Ἐκπαιδεύσεως, δίδον τὰς ἐκπαιδευτικὰς κατευθύνσεις και ἐντολάς, και προ-οριζόμενον εἰς τὴν παρακολούθησιν και τὸν ἐλεγχὸν τῆς ἐκτελέσεως ἢ μὴ τούτων.

και μακρὰ μέσα στὸ παρελθόν. Εἶναι ἡ μεγάλη ἐθνικὴ κληρονομιά, γέννημα τῆ ἱστορικῆς πορείας τοῦ ἔθνους, ὅπως τὸ μαρτυροῦν οἱ παραδόσεις μας, οἱ μῦθοι μας τὰ τραγούδια μας, ἀκόμα καὶ οἱ προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες μας. Τῇ μιλοῦμε ὅλοι μας πέρα γιὰ πέρα ὅσο κι' ἂν πολλὲς λέξεις τῆς παρουσιάζουν περισσότερους τύπους. Μὲ αὐτὴ συνεννοοῦμαστε ὅλοι οἱ Ἕλληνες μεταξύ μας, ἀδιάφορο ἂν ἡ κάθε κόγχη αὐτῆς τῆς γῆς ἔχη τὴ διάλεκτό της μὲ τὸ ἰδιαίτερο χρῶμα της. Συνυφαίνεται μὲ τὴν ἐθνικὴ μας συνείδηση καὶ τὸν ἐθνικὸ μας χαρακτήρα καὶ μᾶς ξεχωρίζει σὰ λαὸ ἀπὸ τόσους ἄλλους. Ἡ Δημοτικὴ γλῶσσα καὶ ὁ σημερινὸς μας πολιτισμὸς ἀποτελοῦν σφιχτὴν ἐνότητα καὶ ἐκφράζουν τὸν ψυχισμό μας. Γιὰ τοῦτο κατὰ τὰ διάφορα στάδια τῆς ἱστορικῆς μας πορείας πάντοτε ἡ ὁμιλουμένη ὑψώθηκε σὲ κοινὴ γραφομένη καὶ χρησίμευσε ὡς ἐθνικὸ ὄργανο γιὰ τὴν ἐκφραση τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων. Παίρνοντας τοὺς κοινούς χαρακτήρες τῆς γλώσσας ποὺ προσφέρουν οἱ μεγάλες διαλεκτικὲς περιοχὲς, παραμερίζοντας τὶς ἰδιωματικὲς ἀποχρώσεις καὶ τὶς ἰδιορρυθμίες τους, γίνεται ὄργανο κοινὸ καὶ ἐξυπηρετεῖ μὲ ἐπάρκεια ὅλους ὅσοι ἀνήκουν σ' ἓνα ὁμόγλωσσο ἐθνικὸ σύνολο. Αὐτὸ γίνεται καὶ σήμερα, ὅπως ἔγινε καὶ στὰ περασμένα. Ἡ κοινὴ δημοτικὴ ποὺ τὴν μιλεῖ ὁ λαὸς καὶ τὴν καταλαβαίνει, ὑψώνεται ὁλοένα σὲ κοινὴ γραφομένη. Μπῆκε σήμερα στὴν ποίηση καὶ στὸ πεζὸ λογοτεχνικὸ ἔργο, στὸν θέατρο καὶ στὶς διαφωτιστικὲς ἐπιστημονικὲς ὁμιλίες γιὰ τὸ λαὸ, στὶς στήλες τῶν ἐφημερίδων καὶ στὸ ραδιόφωνο, στὶς προκηρύξεις τοῦ Κράτους πρὸς τοὺς πολίτες, στὶς διαταγὲς πρὸς τὸ στρατό. Μὲ αὐτὴ τὴ γλῶσσα μιλοῦμε πάντοτε πρὸς τὸ λαὸ γιὰ νὰ τὸν πλουτίσουμε μὲ τὶς γνώσεις ποὺ θὰ τὸν ἐξυπηρετήσουν στὴ δουλειά του, γιὰ νὰ ἔλθουμε κοντὰ στὴν ψυχὴ του, νὰ τὴν γνωρίσουμε καὶ νὰ τὴν ἀγαπήσουμε καί, φορτωμένοι ἀπ' αὐτὴ τὴν κατανόηση, νὰ προωθήσουμε τὴ ζωὴ του καὶ μὲ αὐτὴν τὸ νεοελληνικὸ μας πολιτισμὸ.

Τί εἶναι ἀπέναντι στὸν ὄγκο τῆς ζωντάνιας καὶ τῆς τελεολογικῆς σκοπιμότητος τῆς δημοτικῆς ἢ καθαρεύουσας; Μιὰ γλῶσσα ποὺ πλάστηκε μέσα στὸ γραφεῖο, ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ εἶχαν καλὴ βέβαια πρόθεση καὶ τὰ ἐπιχειρήματά τους γιὰ ἐθνικὴ ἀξιοπρέπεια καὶ ἐπιβολή, ἀλλὰ ποὺ ποτὲ δὲν μπόρεσε νὰ κερδίσει τὴ λαϊκὴ ψυχὴ, γιατί δὲν βγήκε ἀπ' αὐτὴ. Μιὰ γλῶσσα ποὺ δὲν μιλήθηκε ποτὲ καὶ γιὰ τοῦτο δὲν ὑπῆρξε ποτὲ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ λαοῦ γιὰ νὰ τὴν μάθῃ. Γιὰ τὸ λαὸ ἡ καθαρεύουσα εἶναι σὰ νὰ μὴν ὑπάρχει. Καὶ αὐτὸ τὸ χρονογράφημα τῶν ἐφημερίδων ποὺ γράφεται στὴν πιὸ ἀπλὴ μορφή της, τὸ μισοκαταλαβαίνει ὁ λαός. Γιὰ τοῦτο τὸ παιδὶ τοῦ λαοῦ, ποὺ δὲν θὰ συνεχίσει στὸ γυμνάσιο, νὰ τὸ ἐμπλέκουμε μέσα σ' αὐτὴ τὴ διγλωσσία ποὺ θὰ δημιουργήσῃ χάος στὴν ψυχὴ του καὶ μάλιστα τόσο μεγάλου ὅσο οἱ δυὸ αὐτὲς γλωσσικὲς μορφὲς ἔχουν ἢ καθε μιὰ τὸ δικό της τυπικὸ καὶ τὸ δικό της συντακτικὸ; Μὲ τὴ σημερινὴ ἀπόφαση τῆς παράλληλης καλλιέργειας τους στὸ Δημοτικὸ, ὁ μαθητὴς ποὺ θὰ βγαίνει ἀπ' αὐτὸ οὔτε τὴ δημοτικὴ γλῶσσα θὰ ξέρῃ οὔτε τὴν καθαρεύουσα. Ἐτσι ὅμως ρίχνεται στὴ ζωὴ χωρὶς ἄρτιο γλωσσικὸ ὄργανο καὶ αὐτὸ σημαίνει καὶ διανοητικὴ ἀναπηρία.

Ἀλλὰ καὶ ποιά θέσθῃ ἔχει ἡ καθαρεύουσα μέσα στὸ νέο Σχολεῖο μὲ τὸ ἔμβλημά του: ἀπὸ τὸ παιδὶ καὶ γιὰ τὸ παιδί; Μόνο ἡ δημοτικὴ λύνοντας τὴ γλῶσσα τοῦ παιδιοῦ ἐλευθερώνει καὶ τὴν ψυχὴ του. Τὸ βοηθεῖ παράλληλα νὰ κερδίσει χρόνο καὶ δυνάμεις γιὰ νὰ τὰ διαθέσει γιὰ τὴν οὐσιαστικότερη καὶ δημιουργικὴ του μάθησιν. Ἡ καθαρεύουσα ἔχει καμμιά σχέση μὲ τέτοια δημιουργικὴ ἐργασία;

Ἀλλὰ πῶς θὰ μάθῃ νὰ διαβάξῃ ὁ λαός τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα; Ἐδῶ πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε τὰ κοινὰ ἔγγραφα καὶ τὰ νομικὰ ἔγγραφα. Γιὰ τὰ πρῶτα ἡ δυσκολία δὲν εἶναι καὶ τόσο ἀνυπερβλήτη. Ὅποιος κατέχει μιὰ πλούσια δημοτικὴ θὰ μπορέσῃ, καταβάλλοντας βέβαια κάποια προσπάθεια, νὰ τὰ κατανοήσῃ, γιατί δὲν ἀλλάζουν οἱ λέξεις ποὺ ἡ συνοχή τους δίνει τὸ κύριο νόημα, ἀλλὰ οἱ τύποι τους. Ἀλλωστε τὰ κοινὰ ἔγγραφα ἔχουν καὶ ἀπλούστερη σύνταξη. Ἡ δυσκολία εἶναι γιὰ τὰ νομικὰ ἔγγραφα. Μὰ αὐτὰ οὔτε καὶ οἱ μορφωμένοι τὰ καταλαβαίνουν καλὰ καὶ

γιὰ τοῦτο καταφεύγουν στοὺς νομικούς. Σὰν νὰ γράφθηκαν οἱ νόμοι καὶ οἱ ἐρμηνεῖες τοὺς ἐπίτηδες στρυφνὰ, γιὰ νὰ πάρουν τάχα ἀνώτερο ἡθικὸ ἀνάστημα καὶ κύρος μὲ τὸ σφιγγῶδες ὕφος τους. Δὲν θὰ εἶχε κέρδος τὸ ἔθνος ὡς ἔθνος καὶ ὁ λαὸς ὡς λαός ἂν γράφονταν καὶ οἱ νόμοι τοῦ Κράτους στὴ γλῶσσα ποὺ ὅλοι τὴν καταλαβαίνουν, ἀφοῦ τόσο ἄμεσα ἐπηρεάζουν τὴ ζωὴ τοῦ κάθε πολίτη ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή ποὺ γεννιέται ὡς τὸ θάνατό του; Οἱ νομικοὶ καὶ οἱ δικηγόροι δὲν θάχαναν τὴ δουλειά τους, γιατί πάντοτε οἱ δοσοληψίες μὲ τοὺς νόμους καὶ τὶς παραβάσεις τοὺς ἐπιβάλλουν καὶ τὴν κατηγορία καὶ τὴν υπεράσπιση. Ἀλλὰ καὶ οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι θάχαναν καὶ αὐτοὶ καλύτερα τὴ δουλειά τους. Γιατί γίνονται οἱ νόμοι καὶ τὰ ἔγγραφα; Γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὄχι γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν οἱ ἄνθρωποι τοὺς νόμους. Πρέπει τάχα ἱερογλυφικὰ νὰ εἶναι τὰ δίκαια ἔγγραφα γιὰ νὰ χουν ἀξία;

Τὸ ἐπιχειρήμα λοιπὸν γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ τῆς καθαρεύουσας στὸ Δημοτικὸ, ὅτι τάχα ἡ καθαρεύουσα ἐξυπηρετεῖ πραγματικὲς ἀνάγκες, ὅτι εἶναι μιὰ πραγματικὸτητα ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ τὴν ἀγνοήσουμε, καὶ γι' αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ τὴν μάθῃ τὸ παιδὶ τοῦ λαοῦ, δὲν εὐσταθεῖ. Τὸ ἀντεπιχειρήμα εἶναι ὅτι αὐτὴ ἡ ζημιὰ εἶναι χίλιες φορές μικρότερη ἀπὸ τὸ ψυχικὸ χάος καὶ τὴ διανοητικὴ ἀναπηρία ποὺ φέρνει ἡ διγλωσσία στὸ παιδὶ τοῦ Δημοτικοῦ. Αὐτὴ ἡ διγλωσσία ἄλλως τε εἶναι ἡ ὑπεύθυνη καὶ γιὰ τὴν κατάσταση τῆς Μέσης Παιδείας, ὅπου οἱ μαθητὲς χάνονται κυριολεκτικῶς μέσα στὰ βιβλία ποὺ δὲν καταλαβαίνουν. Γιὰ νὰ μάθουν τὸ μάθημα, ἐπαναλαμβάνουν μηχανικὰ τὶς ἴδιες φράσεις πολλὲς φορές ξεγελώντας καὶ τὸν ἑαυτό τους καὶ τοὺς καθηγητὲς τους ὅτι τὸ ξέρουν. Καὶ ὅσο οἱ γνώσεις πληθαίνουν, τόσο μεγαλύτερος γίνεται ὁ συμφυρμὸς στὸ μυαλό τους καὶ τόσο μεγαλύτερη ἡ γλωσσικὴ ἀνικανότητα. Ἡ γλῶσσα τους κυριολεκτικὰ δεσμεύεται, καὶ δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ διατυπώσουν μὲ συνέπεια τὰ νοήματά τους μέσα στὸ σχολεῖο ἢ καὶ σὲ πλατύτερο κύκλο. Γιὰ τοῦτο γίνονται καὶ ἀργότερα καταγέλαστοι μὲ τὰ ἀσυνάρτητα γραπτὰ τους κατὰ τὶς εἰσιτήριες ἐξετάσεις γιὰ τὶς ἀνώτερες σχολές. Δὲν εἶναι οἱ ἴδιοι νέοι ποὺ γράφουν ποιήματα καὶ συνθέτουν μακρὰ ἡμερολόγια σὲ δημοτικὴ, ὅταν βρεθοῦν ἔξω ἀπὸ τὸν γλωσσικὸ καταναγκασμὸ τῶν σχολείων τῆς Μέσης; Μόνο ἂν ὑπάρξῃ πέρα γιὰ πέρα γλωσσικὴ συνέχεια, ἀπὸ τὸ Νηπιαγωγεῖο ὡς τὸ Πανεπιστήμιο, μὲ παράλληλη ἐξύψωση τῆς δημοτικῆς πρὸς διαρκῶς ἀνώτερη αἰσθητικὴ μορφή, καὶ ἂν κοντὰ σ' αὐτὸ ἀνακαταχθοῦν καὶ ἀναδιοργανωθοῦν οἱ ἀξίες στὰ προβλήματα τῆς Μέσης καὶ στὰ θεμελιακὰ της στοιχεῖα, ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ παραμεινοῦν ὅλα αὐτὰ τὰ ἄτοπα. Καὶ μόνο ἂν ἀποκτήσουν καὶ οἱ μαθητὲς τῆς Μέσης καλὸ καὶ ἄνετο χειρισμὸ μιᾶς πλούσιας δημοτικῆς, μποροῦν καὶ τὰ κλασσικὰ κείμενα νὰ ἐκτιμήσουν καὶ τὴν καθαρεύουσα νὰ καταλάβουν.

Πῶς θὰ γίνῃ στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο ἡ καλλιέργεια τῆς μητρικῆς γλώσσας καὶ τὸ πλάταιμά της πρὸς τὴν κοινὴ δημοτικὴ;

Καὶ σήμερα στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο ἡ γλῶσσα ἔχει κεντρικὴ θέση. Τὸ Ἀναγνωστικὸ εἶναι τὸ κύριο βιβλίο στὴν κάθε τάξη. Εἶναι μάλιστα τὸ μόνο βιβλίο ὡς τὴν Γ' τάξη, γιατί τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας ἀπαγορεύει τὰ βοηθητικά. Στὶς τρεῖς ἀνώτερες τάξεις ἔρχονται καὶ μερικὰ βοηθητικὰ βιβλία γραμμένα πάλι στὴν καθαρεύουσα.

Δὲν μπαίνομε σὲ κριτικὴ γιὰ τὰ βιβλία αὐτά, γιατί δὲν εἶναι τὸ θέμα μου. Μὲ λίγες λέξεις θὰ πῶ μόνο πῶς γίνεται συνήθως σήμερα ἡ ἐργασία γιὰ τὴ γλῶσσα.

Μὲ τὸ Ἀλφαβητάριο, ὑπὸ οἰαδήποτε μορφή καὶ ὄνομα, συνήθως μαθαίνει τὸ παιδὶ τὴν πρώτη ἀνάγνωση. Καὶ συνήθως κατὰ ἀναλυτικὸ-συνθετικὸ τρόπο, δηλ. ἀντίθετο πρὸς τὴν συνθετικὴ λειτουργία τοῦ πνεύματος τοῦ παιδιοῦ. Ἡ ἰδεοπτικὴ μέθοδος, ὅπως τὴν ὀνομάζουν ἐδῶ τὴν lecture globale (ἁσφαίρικὴ) εἶναι ἡ λέξη), πειραματικὰ μόνο ἐφαρμόστηκε ἀπὸ μερικοὺς ἀξιόους δασκάλους καὶ πέρα τις ἀτελείωτες συζητήσεις γύρω της δὲν κέρδισε ἀκόμα πολλοὺς ὁπαδούς. Στὰ σημερινὰ

μύθια καὶ διηγήματα καὶ πληροφοριακὰ ἱστορικὰ βιβλία καὶ παιδικὲς ἐγκυκλοπαίδειες γενικῆς καὶ εἰδικῆς φύσεως, καὶ περιοδικὰ παιδικὰ καὶ συλλογῆς ποιημάτων καὶ πλῆθος ἄλλα τέτοια ὅσα ἡ ἀγάπη γιὰ τὰ παιδιὰ μπορεῖ νὰ ἐμπνεύσῃ—ὅλα πρέπει νὰ εἶναι συμπλήρωμα καὶ πλάταιμα τῆς βιωματικῆς πείρας τῶν παιδιῶν καὶ νὰ προσφέρουν ὕλικὸ γιὰ γλωσσικὴ καλλιέργεια. Ἀλλὰ ὁ ἄξονας παραμένει πάντα ὁ ἴδιος, ἡ παιδικὴ γλωσσικὴ δημιουργία. Τὴν συμπληρώνουν ὅλα τ' ἄλλα, δὲν τὴν ἐξουδετερώνουν. Φέρνουν κοντὰ στὰ παιδιὰ τὶς σκέψεις καὶ τὶς πράξεις ἄλλων ἀνθρώπων, πλαταίνουν ἐμμεσα τὴν ἄμεση πείρα τους, ἀλλὰ δὲν τῆς δίνουν τὴ γόνιμη ἐκείνη χαρὰ τῆς προσωπικῆς δημιουργίας, δὲν τὴν ἀντικαθιστοῦν.

Τί θὰ γίνῃ μὲ τὴ γραμματικὴ καὶ τὸ συντακτικὸ στὸ δημοτικὸ σχολεῖο;

Τὰ βασικὰ στὴ μορφή κάθε γλώσσας εἶναι τὸ τυπικὸ τῆς, ἡ σύνταξίς τῆς καὶ ἡ γλωσσοπλαστικὴ τῆς ἱκανότητα. Τὸ τυπικὸ ἐνοποιεῖ μορφικὰ τὰ ἀνομοιογενῆ στοιχεῖα τῆς γλώσσας, τὰ διοχετεύει σὲ μεγάλους ἀγωγούς, τὶς βασικὲς κατηγορίες, καὶ μὲ αὐτὲς δίνει σχῆμα καὶ ὑπόσταση στὸν ὅλο γλωσσικὸ κόσμο. Ἡ σύνταξὶς τοποθετεῖ τὰ μέρη τοῦ λόγου καὶ τὰ ὁργανώνει γιὰ ν' ἀποκτήσῃ ὁ λόγος νόημα καὶ σαφήνεια. Ἡ γλωσσοπλαστικὴ ἱκανότητα καὶ δυναμικότητα τῆς γλώσσας τὴν διατηρεῖ ρέουσα καὶ ἐξελισσόμενη, τὴν πλουτίζει κατὰ τὶς νέες ἀνάγκες καὶ τὴν ὑψώνει αἰσθητικά.

Ἡ κοινὴ Δημοτικὴ γλώσσα ἔχει καὶ τὰ τρία. Ἐχει τὴ γραμματικὴ τῆς, ποὺ ἂν ἀφαιρέσωμε τὶς ἐξαιρέσεις, μπορεῖ νὰ συμπτυχθῇ σὲ λίγους βασικοὺς κανόνες. Ἐχει τὴ σύνταξίς τῆς, μιὰ σύνταξιν ἀπλή, σαφὴ καὶ ἀρμονικὴν, γιατί προσφέρει τὰ νοήματα ἀναλυτικά. Γιὰ τοῦτο εἶναι καὶ εὐκολονόητη, ἐνῶ ἡ σύνταξὶς τοῦ ἀρχαίου κειμένου σφίγγει τὴ φράση καὶ δυσκολεῖ γιὰ τοὺς νεοέλληνες τὴν κατανόησίν τῆς. Ἐχει ἐπὶ πλέον ἡ κοινὴ δημοτικὴ, σὰν κάθε ζωντανὴ γλώσσα, μεγάλη γλωσσοπλαστικὴ δύναμη. Γιὰ τοῦτο τὴν παίρνουν συγγραφεῖς καὶ λόγιοι σὰν εὐπλαστὸ ὄργανο, γιὰ νὰ ἐκφράσουν καὶ τὶς πιὸ λεπτὲς ἀποχρώσεις τῶν διανοημάτων καὶ τῶν αἰσθημάτων τους.

Αὐτὰ τὰ τρία βασικὰ στοιχεῖα τῆς Κοινῆς Δημοτικῆς, πρέπει νὰ γίνουν συνειδητὰ στοὺς μαθητὲς τοῦ Δημοτικοῦ. Εἶναι σημαντικὸ ν' ἀρχίσουν ν' ἀντιλαμβάνονται ἀπὸ νωρὶς οἱ μαθητὲς ὅτι ἡ γλώσσα ποὺ μιλοῦν καὶ γράφουν ἔχει τοὺς ἐσωτερικοὺς τῆς νόμους καὶ τὴν πειθαρχία τῆς καὶ ὅτι δὲν μποροῦν νὰ ὁμιλοῦν καὶ νὰ γράφουν αὐθαίρετα ὅπως τοὺς καπνίσει, ἀλλὰ νὰ προσπαθοῦν νὰ ἐκφράζονται σωστά. Αὐτὸ ἔχει μεγάλη ψυχολογικὴ σημασία, γιατί πειθαρχία στὴ γλώσσα σημαίνει πειθαρχία καὶ στὸ μυαλό. Σημαντικὸ εἶναι ἐπίσης νὰ μάθουν οἱ μαθητὲς τοῦ Δημοτικοῦ ὅτι ἀδέξια τοποθέτηση τῶν λέξεων μέσα στὴ φράση δημιουργεῖ ἀσάφειες καὶ κάποτε καὶ τραγελαφισμούς, τὰ ἀρμένικα ἑλληνικά ποὺ λέμε, καὶ ὅτι παραμόρφωση τῶν συντακτικῶν νόμων κάθε ἄλλο εἶναι παρά ὕψος. Σημαντικὸ ὅμως εἶναι καὶ τὸ τρίτο, νὰ καταλάβουν οἱ μαθητὲς ὅτι ὁ σεβασμὸς τῶν γραμματικῶν καὶ συντακτικῶν κανόνων πολὺ καλὰ μπορεῖ νὰ συνδυασθῇ μὲ προσωπικὸ ὕψος καὶ ὅτι μὲ τὸ προσωπικὸ ὕψος δίνει ὁ καθένας στὴ γλώσσα ποὺ μιλεῖ καὶ γράφει τὸ ἰδιαίτερο θέλητρο καὶ τὴν ἰδιαίτερη σφραγίδα τῆς καὶ ὅτι τὸ πιὸ ἀφύσικο καὶ σύγχρονα καὶ τὸ πιὸ δυσάρεστο εἶναι δυὸ παιδιὰ ἢ μιὰ ὁλόκληρη τάξη νὰ μιλοῦν καὶ νὰ γράφουν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, σὰν μηχανές. Στὸ ὕψος μας βάζουμε τὴν ψυχὴ μας καὶ ἀπ' αὐτὴν μᾶς ἀναγνωρίζουν οἱ ἄλλοι. Στὸ ὕψος μας οἱ νέες λέξεις ποὺ πλάθουμε κατὰ τὶς ἀνάγκες τῆς ψυχῆς μας καὶ κατὰ τὶς ἀποχρώσεις τῆς εὐαισθησίας μας καὶ τῆς φαντασίας μας, ἀποτελοῦν τὸ νέο στοιχεῖο ποὺ προσθέτεται στὰ γνωστά καὶ δίνει τὴν ἰδιαίτερη ὁμορφιὰ στὸ λόγο μας. Τούτῃ ἡ πλαστικὴ δύναμη δίνει στὰ λαϊκὰ δημιουργήματα, μύθους, παραδόσεις, τραγούδια κλπ., καθὼς καὶ στὰ λογοτεχνικὰ ἔργα τῶν δοκίμων συγγραφέων τὴν αἰσθητικὴν τους μορφή καὶ ἀτμόσφαιρα. Ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ τὰ καταλάβουν οἱ μαθητὲς. Ἀλλὰ πῶς;

Στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο δὲν ὑπάρχει καιρὸς γιὰ συστηματικὲς γραμματικὲς ἀναλύσεις καὶ οὔτε καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ. Ὄνόματα καὶ ρήματα παίρνουν τὴ σωστὴ χρῆσιν τους ἐπάνω σὲ βιώματα καὶ ἐργασίες. Μεταβολὲς στὰ ἀντικείμενα καὶ μεταβολὲς στὶς σκόπιμες δράσεις τῶν παιδιῶν δίνουν στὴ φράσιν ἀρχή, μέση, τέλος. Προσωπικὲς ἐντυπώσεις καὶ προσωπικά συναισθήματα ἐπάνω στὴν καθημερινὴ ζωὴ, τοὺς ἐρεθισμοὺς τῆς καὶ τὶς ἐντυπώσεις τῆς, δίνουν στὴ φράσιν τῶν παιδιῶν πλαστικότητα. Οἱ μικροὶ μαθητὲς τῶν τριῶν πρώτων τάξεων τοῦ Δημοτικοῦ ζωντανὰ καὶ προοδευτικὰ θὰ φθάνουν, χωρὶς καὶ οἱ ἴδιοι νὰ τὸ ἀντιλαμβάνονται, στὸ νὰ στρογγυλώνουν τὴ φράσιν τους γιὰ νὰ βγαίνει χειροπιαστὸ τὸ νόημα. Στούς μεγαλύτερους ὅμως μαθητὲς ἀπὸ τὴν Γ' καὶ ἐξῆς τάξιν θὰ δώσωμε συστηματικὰ κάποια στοιχεῖα ἀπὸ τὴν ὁργάνωσιν τῆς Δημοτικῆς, ἀλλὰ στοιχεῖα ἀπλά, ἀπλοὺς γραμματικoὺς καὶ συντακτικoὺς κανόνες, ὄχι ὁρισμούς καὶ λεπτομέρειες, οὔτε ἐξαιρέσεις καὶ ἀνώμαles περιπτώσεις. Δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἰδιαιτέρο μάθημα γι' αὐτό. Αὐτοὶ οἱ ἀπλοὶ νόμοι θὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν ζωντανὴ ὁμιλία τῶν παιδιῶν καὶ ἀπὸ τὸ διάβασμά τους. Τὸ ἀπὸ τὸς θὰ βοηθήσῃ πολὺ σ' αὐτό. Νὰ μὴν ξεχνοῦμε ὅτι ὁ μαθητὴς συνθετικὰ ἀντιλαμβάνεται, ὅτι τὴ φράσιν τὴν ζῇ ὁλόκληρη καὶ δὲν μπορεῖ νὰ κάμῃ ἀναλύσεις καὶ ἀφαιρέσεις. Ἐπάνω στὶς γλωσσικὲς τοὺς ἀδυναμίες καὶ λάθη, ποὺ θὰ τὰ συγκεντρώσωμε κατὰ εἶδος, θὰ θεμελιώσωμε τὶς θεμελιώδεις γραμματικὲς καὶ συντακτικὲς γνώσεις. Στὴν ἀπλοποίηση αὐτὴ τῆς γραμματικῆς μᾶς βοηθεῖ ἀφ' ἐνὸς ἡ ἱκανότητα τοῦ παιδιοῦ νὰ ὁμιλῇ ὀρθὰ—κοφτὰ καὶ ἀφ' ἐτέρου ἡ ποιότητα τῆς Κοινῆς Δημοτικῆς ποὺ δὲν σηκώνει τίποτε τὸ ἀσαφὲς καὶ ἀκαθόριστο καὶ δὲν ἐπιτρέπει δογματισμούς. Βοηθήματα γι' αὐτὴν τὴν ἀπλοποίηση ἔχει σήμερα ὁ δάσκαλος, τὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ τοῦ Μ. Τριανταφυλλίδη καὶ τὸ Συντακτικὸ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς τοῦ Α. Τζάρτζανου. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μπορῇ νὰ τὰ μεταχειρισθῇ μὲ ἀνέση καὶ μὲ ἐπιτυχία, θὰ πρέπει καὶ στὶς Παιδαγωγικὲς Ἀκαδημίες νὰ ὑπάρχῃ ἡ ἀντίστοιχη προπαιδεῖα ἐπάνω στὴ γλώσσα τοῦ δασκάλου, γιὰ νὰ συλλάβῃ ὁ ἴδιος τὴ δυνατότητα καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀπλοποίησης τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ μὲ τοὺς μαθητὲς του καὶ τὴν πραγματοποίησίν τῆς ὡς σ' ἓνα βαθμὸ ἐπάνω στὴ δική του γλωσσικὴ διατύπωση.

Τί πρέπει νὰ ἔχῃ ἐπιτύχῃ ἀπὸ γλωσσικὴ ἀποψη ὁ μαθητὴς ὅταν ἀποφοιτᾷ ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ; Ὁ κατὰ μέσον ὅρον μαθητὴς πρέπει ἀσφαλῶς νὰ μπορῇ νὰ ἐκφράζεται σωστά καὶ ἄνετα, προφορικὰ καὶ γραπτὰ, καὶ νὰ ἔχῃ καὶ κάποια προσωπικὴ σφραγίδα ὁ λόγος του. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο πολὺ πρέπει νὰ τὸ φροντίσωμε, γιατί αὐτὸ ἐκφράζει τὴν ποιότητα τῆς σκέψης καὶ τῆς ψυχῆς του.

Ἄν θὰ θέλαμε νὰ συνεχίσωμε τὴν ἀνάλυσίν μας πρὸς τὴ Μέση Παιδείαν, θὰ προχωρούσαμε ἐπάνω στὸν ἴδιο δρόμο ποὺ χάραξαμε καὶ γιὰ τὸ Δημοτικὸ. Γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως ἡ ἀνάλυση ἐμπεριστατωμένη καὶ ἀποτελεσματικὴ, θὰ πρέπει νὰ γίνῃ μὲν ἄλλη φορὰ.

ΜΥΡΣΙΝΗ ΚΛΕΑΝΘΟΥΣ—ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Φιλοσοφική άποψη της 'Ιστορίας της Φιλοσοφίας (V)*

§ 5. Ένδείξεις για μια νέα στροφή. Σύγχρονες τάσεις.

Η ιστορική πορεία του φιλοσοφικού στοχασμού μέσα στους τρεις μεγάλους ευρωπαϊκούς αιώνες, τον 17ο, τον 18ο και τον 19ο, δεν υπήρξε βέβαια τόσο ομαλή και αδιάτακτα, όσο παρουσιάζεται μέσα στις προηγούμενες αναλύσεις μας από σκοπού, για να φανούν δηλ. ζωηρά τα κύρια χαρακτηριστικά της. Υπάρχουν και έντονα κάθε φορά σημειώνονται αντιδράσεις στο πνεύμα που δεσπόζει και που με την όρμητικό-τητά του άπειλει να στρέψει τη φιλοσοφική σκέψη προς τον άβαθ δογματισμό. Λ.χ. στην αντίπερα όχθη έχουμε τον 17ο αι. τον Blaise Pascal, κορυφαία και σεβάσμια μορφή αγίου, τον 18ο αι. τον J. J. Rousseau, και τον 19ο αι. δύο τραγικούς ανθρώπους: τον Sören Kierkegaard και τον Friedrich Nietzsche—για να περιοριστούμε σε λίγα και πολύ μεγάλα ονόματα.

Απέναντι στην αισιοδοξία των πιστών του θριαμβευτικού «Λόγου» αυτοί ανησυχούν και φοβούνται για τη βαθειά έσωτερικήν ερήμωση των ανθρώπων που φέρνει ο επιφανειακός φωτισμός του. «Τί χίμαιρα λοιπόν που είναι ο άνθρωπος»; γράφει ο Pascal. «Τί νέο, τί τέρας, τί χάος, τί θέμα αντιφατικό, τί θαύμα! Κριτής όλων των πραγμάτων, ήλιθιο σκουλήκι της γής, θεματοφύλακας του αληθινού, υπόνομος άβεβαιότητας και πλάνης, δόξα και απόρριμμα του σύμπαντος». Ο Λόγος είναι για τον άσκητη του Port-Royal χωρίς άμφιβολία κάτι αξιοθαύμαστο. Έχει εξαίρετην έσωτερική τάξη που επιβλητικά αποκαλύπτεται στη μαθηματική σκέψη, αλλά κατά βάθος είναι άνώφελος, γιατί δεν σώζει τον άνθρωπο. Δεν μπορεί να γεμίσει το κενό που υπάρχει μέσα του ούτε να του δώσει την ευτυχία. «Το τελευταίο διάβημα του Λόγου είναι να αναγνωρίσει ότι υπάρχουν άπειρα πράγματα που τον ξεπερνούν· αδύνατος είναι μόνο άμα δεν προχωρήσει έως αυτή τη γνώση. Και αφού τον ξεπερνούν τα φυσικά πράγματα, τί θα είπουμε για τα υπερφυσικά»; Ο άνθρωπος, τονίζει ο Pascal, δεν είναι μόνο νοūs αλλά και καρδιά. Με την καρδιά αίσθάνεται το Θεό, όχι με το Λόγο: «Ακριβώς αυτό είναι η πίστη: ο Θεός αίσθητός στην καρδιά, όχι στο Λόγο». «La mathématique... mais elle est inutile en sa profondeur».—Ο Rousseau πάλι στηλιτεύει με όργη το ίνδαλμα του αιώνα του, τον «διαφωτισμένο» άνθρωπο, και κάνει άμείλικτα την κριτική του πολιτισμού για τον όποιο υπερηφανεύεται. Ο ίδιος καλεί τους συγχρόνους του να στραφούν πίσω, προς τη φυσική κατάσταση των ανθρώπων, τότε που δεν είχε δημιουργηθεί η κοινωνική ανισότητα και όλοι ήσαν άγνοi και ευτυχισμένοι. Η λεγόμενη «πρόοδος»—λέγει—ίσως έκανε σοφώτερο, αλλά και πιο φαύλο, πιο δυστυχισμένο τον άνθρωπο. Το ξαναγύρισμα στην παρθένα Φύση, στους άπλους και φρόνιμους νόμους της, με την όρθη παιδεία και τη δίκαιη οργάνωση της πολιτείας, είναι το όνειρο του Rousseau. Και συμβουλή του όχι άπλως να καλλιεργούμε το άδρoσο λογικό, αλλά ν' ανοίξουμε έναν άλλο κρουσό, για να ποτίσει τις ψυχές μας με τα ζωντανά νερά του: το συναίσθημα. Ο σαβογιανός βικάριος αυτή τη δύναμη προσπαθεί να ξυπνήσει μέσα στην καρδιά του Αιμίλιου, για να αίσθανθεί κοντά του το Θεό και ν' ακούσει καθαρά τη φωνή του ήθικου χρέους.

Δηκτικός και άνένδοτος στην επίκριση και στο μυκτηρισμό της εύκολης αισιοδοξίας των σοφών του καιρού ο Kierkegaard προσπαθεί να ξορκίσει το κακό πνεύμα του αιώνα: τον έγγελανισμό, αυτή τη μαγία και την άξίωση της ανθρώπινης υπεροψίας να θέλει όλα να τα ένωσει και (ακριβώς για να τα κάνει κατανοήσιμα) να τα

κατεβάξει στα ανθρώπινα μέτρα. Κάθε άπόπειρα άναγωγής του τυχαίου και του μοναδικού, που χαρακτηρίζουν τη ζωή και την ιστορία, στο άναγκαίο και στο καθολικό, δηλ. στο άπλο σχήμα μιας λογικής κατασκευής, είναι για τον Kierkegaard άπαράδεκτη· ανάμεσά τους υπάρχει βαθύ χάσμα που δεν γεφυρώνεται με τις πλασματικές, τις έντελως λεκτικές λύσεις που προτείνονται από τους σοφούς. Η άλήθεια βρίσκεται μέσα στην «παράλογη» κίνηση της έσωτερικής ζωής, σ' αυτή την ακατάπαυτη άγωγία που κάνει την ψυχή να τρέμει και που δεν συλλαμβάνεται ούτε εξηγείται με «θεωρήματα». Η πρόταση του Hegel: «ό,τι είναι πραγματικό είναι έλλογο, και ό,τι είναι έλλογο είναι πραγματικό» μπορεί, λέγει ο Kierkegaard, ν' αντιστραφεί και σοβαρά να υποστηριχτεί ότι ίσα-ίσα μόνο το παράλογο είναι πραγματικό και το πραγματικό παράλογο. Την άπόδειξη τη δίνει πειστικά η ίδια η ζωή: Πόσες φορές δεν αναγκάζομαστε να παραδεχτούμε ότι τίποτα το κοινό δεν υπάρχει ανάμεσα στον έσωτερικό μας κόσμο και στις έξωτερικές του εκδηλώσεις, ότι η αντικειμενική μας ύπαρξη είναι ένας ολοκάθαρος παραλογισμός. Άλλά και η 'Ιστορία με τα σκοτεινά παράδοξα και τις τρομακτικές αντιφάσεις της, το ίδιο πράγμα μαρτυρεί. «Το παρελθόν δεν είναι διόλου πιο άναγκαίο από το μέλλον· ούτε το δυνατόν έγινε πιο άναγκαίο από ό,τι ήταν πριν, έπειδή έγινε πραγματικό». Αντί λοιπόν να τυραννούμε τη σκέψη μας για να κατορθώνει να εξομαλύνει τα έμπόδια, σκοπιμότερο είναι, και προπάντων τιμιότερο, ν' αναδείχνουμε τις δυσκολίες. «Όχι η εύκολη λύση, αλλά ο έλιγος του προβλήματος σώζει. Καλύτερα καλοκρεμασμένος παρά κακοπαντρεμένος» (1)—καλύτερα να κρατήσουμε άσπιλη την ανθρώπινη νόηση απέναντι στο σκοτεινό μυστήριο της 'Υπαρξης, έστω και αν αυτό μοιάζει με άυτοχειρία, παρά να την «κακοπαντρέψουμε» με ό,τι δεν θα μπορέσει ποτέ να πλησιάσει, αφού υπερβαίνει τη δύναμή της.—Και ο Nietzsche τέλος είναι όλόκληρος όργη, εξέγερση και σαρκασμός για την άθεράπευτη μωρία του αισιόδοξου αιώνα του. Επιχείρησε, λέγει, εν' άνήκουστο τόλμημα: «ακότωσε το θεό», έπειτα όμως όχι μόνο δεν αισθάνθηκε βαθιά τις τρομακτικές συνέπειες της πράξης, αλλά έβαλε στη θέση του νεκρού θεού ψεύτικα είδωλα, σχήματα άφηρημένα (Όρθολογισμός, Θετικισμός, Πρόοδος, Δημοκρατία, Σοσιαλισμός κτλ.), με την έλπίδα ότι αυτές οι καθησυχαστικές θεότητες θα στηρίζουν πάλι την ταλαντευόμενη από την άβεβαιότητα ψυχή των ανθρώπων και θα της ξαναδώσουν την άυτοπεποίθηση που χρειάζεται. Το άποτέλεσμα υπήρξε αντίθετο με τις προσδοκίες του: οι άνθρωποι στερήθηκαν τα έρείσματα, τους σκοπούς, το νόημα της ύπαρξης των που είναι ακριβώς η άυτουπέρβαση, η μετάβαση πέρ' από την πραγματοποίηση που έγινε καθεστώς, σε μιάν άλλη μορφή ζωής που κι αυτή θα ξεπεραστεί για να κάνει με τη σειρά της τόπο σε νέες έπιτεύξεις—και αντί, όπως πίστευαν, να φτάσουν στην άπέραντα, άδειασαν από κάθε ουσιαστικό περιεχόμενο και ψεύτισαν. Έπειτα από τη «θεοκτονία» άλλη λύση, κατά τον Nietzsche, δεν υπάρχει παρά ν' αναζητήσει μέσα του το θεό ο άνθρωπος και να νικήσει τον εφήμερο εαυτό του, ν' άπαρνηθεί τις ρηχές ιδέες που νολαλεύουν την άυταρέσκιά του, για να τον ένσαρκώσει. Διαφορετικά θα τον πνίξει το Μηδέν που παραιμονεύει από παντού: «Πού είναι ο θεός; Έμείς τον σκοτώσαμε· έσείς κ' έγώ. Πώς μπορέσαμε να τον σκοτώσουμε; Πώς μπορέσαμε ν' άδειάσουμε τη θάλασσα; Πού πάει το ρεύμα που μάς παρασύρει; Δεν θα μάς ρίξει σ' εν' άπέραντο Μηδέν; Πώς θα παρηγορηθούμε έμείς οι πιο δολοφόνοι άπ' όλους τους δολοφόνους; Το μέγεθος αυτής της πράξης δεν είναι παραπολύ μεγάλο για μάς; Δεν θα πρεπε να γίνουμε θεοί έμείς οι ίδιοι, για να φανούμε ίσα-ίσα αντίστοιχοι του έαυτού μας».

Όμως οι άνήσυχες αυτές φωνές δεν κατορθώνουν ν' ανακόψουν το ρεύμα· στα

* Συνέχεια από το προηγούμενο τεύχος του περιοδικού μας, σελ. 110, και τέλος.

1. Αυτόν το στίχο του Shakespeare (As you like it, Act. I, Sc. 5) έχει βάσει προμετωπίδα στο έργο του Φιλοσοφικά Ψίχουλα (Köbenhavn 1844) ο Kierkegaard (με το ψευδώνυμο Johannes Climacus).

τέλη του περασμένου αιώνα τουτο πιά έχει όριστικά επικρατήσει σέ όλους σχεδόν τούς τομείς τής πνευματικής ζωής του ευρωπαϊκού κόσμου. Τότε στην περιοχή του φιλοσοφικού στοχασμού διακρίνεται άρκετά καθαρά ή τυπική φυσιογνωμία τών σχολών που έρχονται πάλι νά κλείσουν μιá μεγάλη ιστορική περίοδο. Ός προς τή μορφή ή τή μέθοδο τής κατάσκευής δύο τάσεις δεσπόζουν : από τó ένα μέρος ó δ ο γ μ α τ ι σ μ ό ς όλων σχεδόν τών άποχρώσεων (βιολογισμός, ψυχολογισμός, κοινωνιολογισμός, ιστορισμός κτλ.) και από τó άλλο ó έ κ λ ε κ τ ι σ μ ό ς που παρουσιάζει τά ίδια με τó δογματισμό κύρια χαρακτηριστικά, αλλά στό άρνητικό, και γίνεται πρόχειρο καταφύγιο για τούς ευθυνόφοβους «δασκάλους τής φιλοσοφίας» (σαρκασμός του Nietzsches). Κατά τó ιδεολογικό περιεχόμενο, πάλι δύο κύριους τύπους μπορούμε νά ξεχωρίσουμε. 'Ο ένας αναλύει τόν φυσικό και τόν ψυχικό, καθώς και τόν ιστορικό κόσμο σέ «φαινόμενα» ή «γεγονότα» και πίσω από τή διάρθρωση ή τήν κίνησή τους βλέπει άκατάλυτους (φυσικοχημικούς, βιολογικούς, ψυχολογικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς κ.ο.κ.) νόμους που ρυθμίζουν και εξαντλητικά εξηγούν τις μορφές και τις εξελίξεις. 'Η παράταξη αυτή προσανατολίζεται, άλλοτε περισσότερο ή φανερώτερα και άλλοτε λιγότερο ή άφανέστερα, προς τόν ματεριαλισμό. 'Αντίθετα ή άλλη έμβλημά της έχει μιάν άκραιφή και υπερήφανη ιδεοκρατία. Τά πρωτεία τά δίνει στό έλλογο στοιχείο τής συνείδησης· στις αίσθήσεις αντίτάσσει τήν υπεροχή του Λόγου με τις καθολικές και αναγκαίες άρχές του· στό συμφέρον και στην ήδονή τήν 'Ιδέα με τήν κατηγορηματική δεοντολογία της· στη φυσική και στην ιστορική αίτιοκρατία τά κίνητρα και τούς σκοπούς του Πνεύματος.—Βαθειές διαφρεές χωρίζουν τις δύο παρατάξεις· ένα κοινό όμως γνώρισμα τις ένώνει : άποθεώνουν τó 'Απόρσωπο. 'Η υπέρτατη 'Αρχή που εξαγγέλλουν (είτε Νόμο τή λέγουν και Αιτιότητα, είτε Λόγο και Σκοπιμότητα) είναι κάτι τó άπόρσωπο, κάτι που βρίσκεται έξω, πίσω ή πέρα από κάθε συγκεκριμένη ανθρώπινη ύπαρξη με τούς προσωπικούς διορισμούς της. Μέσα στις θεωρητικές τους κατασκευές δέν υπάρχει πιά θέση για τόν "Ανθρωπο σάν αυτόδύναμο κέντρο ζωής, σάν άτομο μοναδικό με τή μοναδική του ιστορία, σάν όν που έννοει νά ζει και νά λογαριάζεται με τή δική του έλευθερία και με τή δική του ευθύνη. Στη Βιολογία, στην Ψυχολογία και στην Κοινωνιολογία τής εποχής του Θετικισμού, αλλά και μέσα στη σύγχρονή τους 'Οντολογία και 'Αξιολογία τών 'Ιδεοκρατών ό "Ανθρωπος «διαλύεται» σέ βιολογικά, ψυχολογικά ή κοινωνικά «γεγονότα» ή «άπαλείφεται» πίσω από άφηρημένα σχήματα και γενικεύσεις. Παντού κίνητρο και δικαιοσύνη τών «γεγονότων» όποιασδήποτε κατηγορίας θεωρείται και έγκωμιάζεται ό Νόμος ή ή 'Ιδέα, δηλαδή κάτι τó γενικό και άφηρημένο, τó άπόρσωπο.—Είναι άληθινά παράδοξο πώς ό αιώνας, που με τις έπιστημονικές και τεχνικές του κατακτήσεις έκανε ύποχθεις στην ανθρώπινη βούληση τόσες φυσικές δυνάμεις, ζήτησε και βρήκε τήν έκφρασή του σέ φιλοσοφικές θεωρήσεις, όπου άπουσιάζει έντελώς ό "Ανθρωπος. 'Ισως ή αντίνομία αυτή νά εξηγεί τις περιπλοκές και τó αδιέξοδο του σημερινού κόσμου.

'Ο θεωρητικός στοχασμός βρίσκεται σήμερα, μέσα του 20ού αιώνα, σέ μιá κρίσιμη καμπή τής ιστορίας του. Μπροστά του ανοίγονται δύο δρόμοι : ό ένας σημαίνει νά προχωρήσει ακόμη περισσότερο προς τήν ά π ο σ ύ ν θ ε σ η, δηλ. προς ένα πιό αυθαίρετο δογματισμό, ένα πιό έτερόκλητο συγκρητισμό ή προς έναν άθεράπευτο πιά σκεπτικισμό· ό άλλος οδηγεί προς τήν ά ν α σ ύ ν θ ε σ η, δηλ. προς μιάν άποφασιστικήν άνατοποθέτηση τών ζητημάτων και προς τήν αυστηρότερα άπ' όσο έγινε ως τώρα κριτικήν έπεξεργασία μεθόδων και έννοιών. Είναι φανερό ότι μόνον ό δεύτερος δρόμος δίνει τήν έλπίδα για μιάν ουσιαστική και άποδοτική εργασία, για μιάν άναχοίνιση του φιλοσοφικού πνεύματος. 'Ο πρώτος σημαίνει άπλώς τή διεκπεραίωση μιás πολύ κακής κληρονομιάς, πρόγραμμα που μπορεί νά γεμίσει τή ζωή μόνο καταπονημένων επιγόνων. Τόν 17ο αί. ή φιλοσοφική σκέψη έξορμά νά έ ν ν ο ή σ ε ι τόν κόσμο με τά δικά της μέσα και για νά τόν κλείσει μέσα στις έννοιές της τόν απογυμνώνει από τó μυστήριο, διαλύει τή μαγεία του. Μέσα όμως στην όρμη των άλλεπάλληλων κατα-

κτήσεων χάνει σιγά-σιγά τήν κριτική της όξύνοια, δέν θέτει ή θέτει πολύ άτολμα τó ζήτημα τών ό ρ ί ω ν της κ' έκτροχιάζεται σ' ένα δογματισμό που άρχισε όχινά λύνει, αλλά νά σπαθίζει τούς κόμπους τών προβλημάτων «κατακεραματίζοντας», πνίγοντας μέσα σέ αφαιρέσεις και σχήματα τόν "Ανθρωπο που ύποσχότανε νά τόν λυτρώσει από τήν άγνοια και τó φόβο. Οί έως τώρα περιπέτειες, οί άποτυχίες και οί άπογοητεύσεις της μπορούν νά τήν κάνουν σοφώτερη. Θα διδαχτεί τάχα από τις άστοχίες της και θ' αλλάξει κατεύθυνση, ή θα σταθεί άνίσχυρη νά βγει από τήν τροχιά που άκολούθησε ; Τούτο τó δεύτερο ένδεχόμενο—άς μή μās μεθάει ή αίσιοδοξία—διόλου δέν άποκλείεται.

'Οστόσο υπάρχουν κάποιες χαρακτηριστικές για τó πνεύμα του καιρού μας, ευόινες—θα τις έλεγε κανείς—ένδειξεις που δυναμώνουν τήν έλπίδα νέων εξελίξεων. Λ.χ. στους χρόνους μας σημειώνεται έντονα ή τάση, με τήν άναβίωση τής θρησκευτικής ιδεολογίας καθολικού (νεοθωμισμός : J. Maritain, Et. Gilson), «ορθόδοξου» (N. Berdiaeff) ή και πιό άνατολικού τύπου (διάφορες μορφές Θεοσοφίας), νά ξαναβρεί πάλι τή θέση του μέσα στον κόσμο και τή ζωή τó μυστήριο και τó θαύμα²⁾. 'Η κίνηση όμως αυτή φαίνεται ότι έχει μάλλον περιορισμένη σημασία και άπευθύνεται κατά κύριο λόγο σ' ένα κοινό που τά ένδιαφέροντά του δέν είναι θεωρητικά. 'Αξία πολύ μεγαλύτερη (άπό τήν άποψη που εξετάζεται έδώ τó θέμα) έχουν δύο άλλα ρεύματα : α. Οί κριτικές και μεθοδολογικές έρευνες που γίνονται για ν' άποσαφηνισθούν οί βασιικές άρχές και έννοιες τών μαθηματικών, φυσικών και ιστορικών έπιστημών. Μέσα στα τελευταία πενήντα χρόνια σ' όλες τις προχωρημένες στον πνευματικό πολιτισμό χώρες του κόσμου έχουν σ' αυτό τόν τομέα τής έρευνας σημειωθεί πολλές και αξιόλογες πραγματοποιήσεις· γι' αυτό και ή δυσκολία νά μνημονέψει κανείς συγκεκριμένες περιπτώσεις είναι μεγάλη. 'Ενδεικτικά μόνο μπορεί κανείς νά σημειώσει τή «φαινομενολογία» του Edm. Husserl, τόν «λογικό θετινισμό» του κύκλου τής Βιέννης, τήν κίνηση τής μαθηματικής ή «συμβολικής Λογικής» (Lukasiewicz, Tarski κλ.), τή «γλωσσολογικήν άνάλυση» τών "Αγγλων φιλοσόφων (π.χ. του G. Ryle) και τόν άμερικανικό νεοπραγματισμό (C. I. Lewis, van Orman Quine). β. 'Η ύπαρξη και τόν άμερικανικό νεοπραγματισμό (C. I. Lewis, van Orman Quine). β. 'Η ύπαρξη άιακή φιλοσοφία (existentialisme) με τις δύο φάλαγγές της, τή «θρησκευούσα» (Karl Jaspers, Gabriel Marcel) και τήν «άθρησκη» (Martin Heidegger, J. P. Sartre). 'Ολόκληρη είναι μιá έντονη διαμαρτυρία για τόν παραγκωνισμό και τή σύνθλιψη του ανθρώπου σάν άτομικής, συγκεκριμένης ύπαρξης μέσα στα σχήματα του θεωρητικού νου.

Θά φέρουν τάχα οί σχολές αυτές τήν άνανέωση τής Φιλοσοφίας ; Και ποιá τάχα θ' άποτελέσει τήν άφετηρία για τις αύριανές εξελίξεις ; 'Ιδιο τών μεταβατικών έποχών (και τέτοια είναι ή δική μας) είναι νά μήν ξεχωρίζει κανείς τó δρόμο που οδηγεί άσφαλώς προς τó μέλλον. Μπορεί νά είναι αυτός, που τώρα τόν πατούμε. 'Αλλά μπορεί νά είναι και άλλος, που ούτε καν τόν ύποπτευόμαστε αυτή τήν ώρα.

Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

2. Και για τήν άναβίωση τής Μεταφυσικής—μιás Μεταφυσικής που ένó λογαριάζει τών κατά μέρος έπιστημών τά πορίσματα, δέν πέφτει στό στεγνό έπιστημονισμό, αλλά προχωρεί προς τολμηρότερες συλλήψεις—γίνονται στους χρόνους μας αξιόλογες άπόπειρες. 'Εδώ λ.χ. θά μπορούσε κανείς νά όνομάσει τούς Henri Bergson και Alfred N. Whitehead.

Ο JAQUES-DALCROZE και η Ρυθμική Γυμναστική

Στις αρχές του αιώνα μας, από το Ώδεϊο της Γενεύης, ξεπήδησε ένα καινούργιο κίνημα φυσικής, αλλά και μουσικής μαζί άγωγής, ή Ρυθμική. Οι πρώτες σκέψεις που ώθησαν στη δημιουργία της είχαν χαρακτήρα καθαρά μουσικό και αποβλέπανε ιδιαίτερα στην καταπολέμηση της άρρυθμίας. Από τη φύση της όμως η Ρυθμική ανάγεται και στο σωματικό πεδίο και αυτός ακριβώς ο δυσυπόστατος χαρακτήρας της είναι το μεγαλύτερο θέλητρό της. Ο συνδυασμός της σωματικής με την πνευματική προσπάθεια, ο άγνωστος ως τότε, χάρισε σε πλήθος μαθητές, μικρούς και μεγάλους, την ικανοποίηση να νιώσουν ολοκληρωμένες τις πνευματικές τους ικανότητες και τους έκανε ν' αντικρίσουν πιο θαρραλέα τις δυσκολίες της σταδιοδρομίας τους.

Στα κατοπινά χρόνια, η Ρυθμική παρανοήθηκε από πολλούς και μπορεί να έγινε και αντικείμενο εκμετάλλευσης, όπως συμβαίνει με όλες τις θεωρίες και με όλα τα κινήματα. Πολλοί αντίδοι γονείς απογοητεύονταν από τις σοβαρές και φαινομενικά απλές ασκήσεις και προτιμούσαν κάτι πιο πεταχτό και αϊθέριο για τις κόρες τους. Δεν υποπτεύονταν ότι ακριβώς με το βαθύ και ενδόμυχο χαρακτήρα τους οι ασκήσεις της Ρυθμικής δίνουν στο άτομο την ποθητή ισορροπία των δυνάμεων και το κάνουν ικανό να κινηθεί σε κάθε πεδίο, σοβαρό ή ελαφρό, αλλά πηγαία και αιδόρμητα και όχι από απλή μίμηση του δασκάλου. Απτή την έλλειψη κατανόησης της Ρυθμικής από άγνοια, ή από πνευματική τεμπελιά, την εκμεταλλεύθηκαν ώρισμένες σχολές που μοναδική τους φροντίδα ήταν η προσέλευση μαθητών και ο χορηματισμός. Σ' αυτές τις σχολές διδάχτηκε κάτι το ωραίο και το έντυπωσιακό, που άρεσε στο κοινό, γιατί δεν απαιτούσε σκέψη και συγκέντρωση, αλλά που δεν είχε και μεγάλη συγγένεια με τη Ρυθμική. Και το κακό και η παρεξήγηση που δημιουργήθηκαν ήταν τόσο μεγάλα, που κατάντησε στο τέλος να νομισθεί ότι Ρυθμική δεν είναι άλλο παρά εκτέλεση σωματικών κινήσεων με συνοδεία μουσικής.

Απτή όμως η παρέκκλιση της Ρυθμικής από το σωστό δρόμο δεν την εμπόδισε τελικά να διαδοθεί, με την όρθη μορφή της, σ' όλο τον κόσμο και να νιοθετηθεί από τα πιο φωτισμένα εκπαιδευτήρια. Η επίδρασή της στα μικρά παιδιά είναι εδεργεντική, και πολλές φορές βελτιώνει ή αλλάζει τα φυσικά τους. Με τις νίκες της στον πνευματικό και στον ψυχικό τομέα, δίνει την αυτοπεποίθηση στο νέο και τη δυνατότητα να δει καθαρά μέσα του και να διαλέξει σωστά τη δουλειά που του ταιριάζει. Και νομίζουμε ότι δεν υπάρχει μεγαλύτερο εδεργέτημα, και μάλιστα στην εποχή μας, από το να μπορέσουμε ν' αποκτήσουμε διαύγεια σκέψης και να γλυτώσουμε από τη γενική παραζάλη που μας τυλίγει.

Πατέρας της Ρυθμικής είναι ο Έλβετος Emil Jaques-Dalcroze, που γεννήθηκε το 1865. Από το Ώδεϊο της Γενεύης αποφοίτησε 18 χρόνων και μελέτησε στη Βιέννη με τον Μπρούνκερ και στο Παρίσι με τον Ντελμπ και το Φωρέ. Στο γυρισμό του στη Γενεύη διορίστηκε καθηγητής του σολφέζ και της άρμονίας στο Ώδεϊο. Τα μαθήματά του ήταν περιζήτητα γιατί, εκτός από την καθαρά μουσική άποψη,

πρόσχε στους μαθητές του κάθε τι που σχετιζόταν με την ψυχική τους ζωή, αναζητούσε τις αιτίες κι έπειτα τα μέσα για να χτυπήσει κάθε ελάττωμα. Σύνθεσε πολλά έργα, συμφωνικά και θεατρικά, και τα περίφημα «Chansons romandes», ένα δόττελα καινούργιο είδος μουσικής, χορού και ποίησης, που έγιναν δεκτά μ' ένθουσιασμό εκτός από την Έλβετία και στα σχολεία του Παρισιού, του Βερολίνου, των Βρυξελλών, της Μασσαλίας.

Το έτος 1903 έγινε ένα σημαντικό περιστατικό, η γέννηση της Ρυθμικής.

Στα μαθήματα του σολφέζ που έδινε ο Dalcroze, είχε παρατηρήσει ότι από μερικούς μαθητές με πολύ καλό αὐτί έλειπε το αίσθημα της διάρκειας του ήχου, καθώς και η ικανότητα να αντιλαμβάνονται μια σειρά από ήχους διαφορετικής διάρκειας. Πολλές φορές αντιδρούσαν στην επίδραση της μουσικής με αθέλητες κινήσεις του σώματος, του κεφαλιού ή με χτύπημα των ποδιών. Αυτό τον έκανε να σκεφθεί ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στην ακουστική και στα νευρικά κέντρα του σώματος. Πρόσεξε ακόμα ότι συχνά ο μαθητής ξεχώριζε με το μυαλό του τους ήχους, αλλά δε μπορούσε να τους πραγματοποιήσει με τη φωνή. Έτσι αναγκάστηκε να χαρακτηρίσει την αποκλειστικά ακουστική μουσικότητα σαν μουσικότητα ατελή και άρχισε να αναζητάει τις σχέσεις που υπάρχουν ανάμεσα στην κίνηση και στο μουσικό ένστικτο, δηλαδή ανάμεσα στη μουσική και στην τέχνη της κίνησης.

Στα μαθήματα αυτά, που άρχισε ο Dalcroze παρ' όλη την αντίδραση της διέθνωσης του Ώδεϊου, διαπιστώθηκε ότι η μουσική άρρυθμία είναι συνέπεια της γενικής άρρυθμίας. Έφαρμόσθηκαν λοιπόν διάφορα μέσα για να χτυπηθεί η άρρυθμία αυτή. Βάδισμα με τη μουσική, να μιμηθεί ο μαθητής τους μουσικούς τονισμούς, αποχωρώσεις μουσικής έντασης ή ταχύτητας, τα crescendi, τα diminuendi. Έπειτα ασκήσεις μεγάλης ή μικρής άναπνοης, να χτυπάει ο μαθητής το μέτρο με τα χέρια και να κάνει διαφορετικές κινήσεις με τα πόδια κλπ. Έτσι άρχισε η άγωγή των νευρικών κέντρων που τόσο προσοχή και συγκέντρωση χρειάζεται και που έλευθερώνει τον άνθρωπο από τις άλυσίδες που τον άκνητούν, χωρίς κι' ο ίδιος να το νιώθει. Η Ρυθμική για τον Dalcroze είναι μέσο και όχι σκοπός. Τη θεωρεί βάση άπαραίτητη της άνατροφής των παιδιών και της μουσικής μόρφωσης, ακόμα και σαν πολύτιμο βοήθημα για τη μελέτη κάθε τέχνης.

Δεν πρέπει να μεπερδένουμε τη Ρυθμική με το χορό. Ο χορός είναι η τέχνη που μās χαρίζει εύκνηση και χάρη, αλλά δεν έχει καμιά σχέση με το χαρακτήρα, την ιδιοσυγκρασία και γενικά με την άνάπτυξη κάθε ικανότητάς μας. Ο χορός εϊδι- κεύει ώρισμένες σωματικές κινήσεις και δίνει την έξωτερική ισορροπία. Κι' ο σπου- δαιότερος όμως χορευτής δεν γίνεται έξυπνότερος παρ' όνο στον κλάδο του, ενώ μια τέλεια μόρφωση όλων των παραγόντων κατανόησης και έκφρασης, όπως είναι η Ρυθμική, δημιουργεί μέσα μας ένα άδιάκοπο πήγαινε-έλα από διάφορες ένέργειες και εξασφαλίζει γοργήν επικοινωνία ανάμεσα στο σώμα και στο νοῦ.

Απτή η αντίληψη ξαναβάζει το χορό (με την πιο ύψηλή σημασία της λέξης) στο ανώτερο επίπεδο που τον ήθελαν οι άρχαίοι σοφοί Πλάτων, Σωκράτης, Λου- κριανός και στον περασμένο αιώνα ο Γάλλος Noverre. Ο έρμηνευτής χορευτής θα δώσει μορφή σε ό,τι πλαστικό έχει, ή μουσική, στο phrase, στο ρυθμό, στις μελωδικές γραμμές, ακόμα και στην άρμονική σύνθεση, θα νιώσει μινά τους μουσικούς δύνα- μισμούς και θα τους κάνει θατοούς. Όσο πιο έντονη είναι η μινική έντόπωση, τόσο ή εϊκόνα που θα σχηματισθεί στον έγκέφαλο θα είναι καθαρή και συγκεκριμένη. Η φυσική κίνηση άναπτύσσει το όργανο που την εκτελεί και η συνείδηση της φυσικής κίνησης άναπτύσσει το όργανο της σκέψης.

Η πρώτη επίδειξη Ρυθμικής είχε μεγάλη έπιτυχία παρ' ότι διαμαρτυρίες μās μερίδας του κοινού για το άσυνήθιστο και προκλητικό για τότε θέαμα με τα γυμνά ποδάκια και πόδια των μαθητών και παρ' όλη την αντίδραση της Διέθνωσης του

᾽Ωδεῖον. Ἐνα ὥραῖο γράμμα τοῦ ἐμπνευσμένου σκηνοθέτη Arria ἦρθε τότε γιὰ νὰ τονώσει τὸν Dalcroze. «Βοήκατε ἐπὶ τέλους, ἔγραφε, τὸ μέσο ποὺ θὰ ἐλευθερώσει τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὸ δισταγμὸ καὶ τὶς ἐσωτερικὲς ἀπαγορεύσεις» καὶ τελειώνει: «Εἶμαι ἀληθινὰ ἀναστατωμένος βλέποντας νὰ πραγματοποιοῦνται οἱ πόθοι μου ποὺ μόνο σὰν ὄνειρο τοὺς ἔβλεπα».

Στὸ συνέδριο τῆς Soleure ἐκείνης τῆς ἐποχῆς (Tagung schweizerischer Tonkünstler), ὁ Dalcroze ἀνάπτυξε τὶς ἀρχὲς τῆς μεθόδου του καὶ τὰ Ὁδεῖα τῆς Ἑλβετίας τὴν υἱοθέτησαν ἀμέσως. Ἀκολούθησε δεύτερη μεγάλη ἐπίδειξη μὲ ἀκόμα μεγαλύτερη ἐπιτυχία. Κανένας δὲ μπορούσε νὰ πιστέψει ὅτι οἱ δύσκολες ἐκεῖνες ἀσκήσεις γίνονταν χωρὶς καμμιὰ προετοιμασία. Ἀπὸ τὸ 1903 ὡς τὸ 1910 ὁ Dalcroze ἔκανε ἐπιδείξεις στὴν Ὁλλανδία, στὴν Στοκχόλμη, στὴν Πράγα, στὸ Λονδίνο, σ' ὅλες τὶς μεγάλες πόλεις τῆς Γερμανίας, στὸ Παρίσι, στὴ Βιέννη, στὶς Βρυξέλλες μὲ μεγάλη συρροὴ κόσμου.

Παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψή του στὸ Entkoven, τὴν κηπούπολη ποὺ ἔκτισε ὁ βιομήχανος Philips στὴν Ὁλλανδία καὶ ὅπου οἱ ἐργάτες του, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ὥραιες κατοικίες τους καὶ τὴ γενικὰ ὑγιεινὴ διαβίωσή τους, ἔχουν τὴν εὐκαιρία νὰ ἀκοῦνε κάθε ἐβδομάδα συναυλίες δωρεὰν σὲ μεγάλες αἰθουσες διακοσμημένες ἀπὸ τοὺς καλύτερους ζωγράφους, ὁ Dalcroze γράφει:

«Ἡ τέχνη εἶναι ὁ μόνος ὁδηγὸς πρὸς τὴν ἀτομικὴ καὶ συλλογικὴ ἁρμονία τῆς ἀνθρωπότητας. Δὲν ὑπάρχουν δυὸ τέχνες, μιὰ γιὰ τὴν ἀριστοκρατία καὶ μιὰ γιὰ τὸ λαό. Ἄν ὁ λαὸς δὲ μπορεῖ νὰ ἐκτιμῇσιν παρὰ μόνον τὶς στοιχειώδεις καὶ κατώτερες μορφὲς τῆς τέχνης, τὸ φταίξιμο δὲν εἶναι δικό του, ἀφοῦ τοῦ λείπει ἡ ἀνάλογη ἀγωγή. Χρέος τῶν καλλιτεχνῶν εἶναι νὰ κάνουν ὅ,τι μποροῦν, γιὰ νὰ δώσουν σὲ κάθε κατηγορία πολιτῶν τέχνην ἐξαγνισμένη καὶ βασικὰ ἀνθρώπινη. Αὐτὸ θὰ γίνῃ μόνον ἂν καταργηθοῦν τὰ ἐμπόδια οἰκονομικῆς φύσεως ποὺ κρατοῦν τὸ λαὸ μακριὰ ἀπὸ τὶς γιορτὲς τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς».

Τὸ 1910, μὲ πρωτοβουλία τῶν ἀδελφῶν Dornh τῆς Δρέσδης ἰδρύθηκε τὸ Ἰνστιτοῦτο Ρυθμικῆς στὸ Hellerau, προάστειο τῆς Δρέσδης. Χτίστηκε ἕνα πελώριο καὶ θαυμάσιο κτίριο μὲ ἐπιστημονικὰ φωτισμένες καὶ διαρρυθμισμένες αἰθουσες καὶ μὲ τὰ σπιτάκια τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν. Στὶς ἐπιδείξεις μαζεύονταν πλῆθος ἀπὸ παιδαγωγούς, μουσικούς, γιατροὺς, καλλιτέχνες ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, γιὰ νὰ γνωρίσουν ἀπὸ κοντὰ τὴ σωτήρια αὐτὴ μέθοδο ψυχοφυσικῆς ἀγωγῆς. Ὁ Dalcroze εἶναι ἀνεξάντλητος σὲ αὐτοσχεδιασμοὺς ρυθμικῶν ἀσκήσεων. Εἶναι εὐτυχισμένος παρὰ τοὺς ὑπεράνθρωπους κόπους του. Ἐχει νὰ συνθέσῃ, νὰ ἐνορχηστρώσῃ, νὰ ἀντιγράψῃ, νὰ μελετήσῃ, νὰ συγκεντρώσῃ τὸ ἔμφυχο ὄλικο. Ἀφήνει γιὰ λίγο τὸ Hellerau καὶ φεύγει μὲ μαθητὲς του γιὰ τὴ Μόσχα καὶ Πετρούπολη, ὅπου δίνει ἐπιδείξεις μὲ ἐπιτυχία ποὺ ὅλο καὶ μεγαλώνει. Ὁ μουσικὸς Σαβόνωφ καὶ ὁ ποιήκητας Βολκόνσκη, γενικὸς ἐπόπτης τῶν αὐτοκρατορικῶν θεάτρων, γίνονται ἀμέσως μαθητὲς του στὸν αὐτοσχεδιασμὸ καὶ στὴ Ρυθμικὴ. Δίνει ἀκόμα μιὰ ἐπίδειξη στὴ Βαρσοβία καὶ ξαναγυρίζει στὸ Hellerau, γιατί γίνεται συνέδριο ἱατρικῆς στὴ Δρέσδη ἀπὸ 600 γιατροὺς ποὺ εἶχαν παρακολουθήσει ἐπίδειξη Ρυθμικῆς. Ὁ πρῶτος ψυχίατρος τῆς Δρέσδης θεωρεῖ τὴ μέθοδο Dalcroze σὰν ἀνακάλυψη στὸ ψυχοφυσιολογικὸ καὶ εκπαιδευτικὸ πεδίο: «Θὰ ἔπρεπε, λέγει, νὰ μπεῖ ὑποχρεωτικὰ στὸ πρόγραμμα ὅλων τῶν σχολείων, γιατί εἶναι ἀπλούστατα μιὰ ἀναγέννηση τοῦ εἶδους, ἀπὸ τὴν πνευματικὴ, ἡθικὴ καὶ ὑγιεινὴ ἀποψη, μιὰ καὶ διεγείρει τὴ νόηση καὶ τὴ θέληση». Ἐνας καθηγητὴς τῆς παιδιατρικῆς προχωρεῖ πὺ πολὺ καὶ δέχεται τὴ Ρυθμικὴ ἀκόμα καὶ γιὰ τὰ ἀσθενικά παιδιὰ ποὺ ἡ σουηδικὴ καὶ ἡ γερμανικὴ γυμναστικὴ ἀκόμα καὶ γιὰ τὰ ἀσθενεῖται μόνον στὸ μυϊκὸ σύστημα, ἐνῶ ἡ Ρυθμικὴ τονώνει τὰ κορμιά, γιατί ἀποτελεῖται μόνον ἀπὸ μὲνι καὶ σιγά, σιγά, ἡ Ρυθμικὴ μῆλκε καὶ στὴν Ἀγγλία, νικώντας τὴν ἐγγλέζικη σεμνοτυφία. Προπαγανδίστηκε καὶ ἀπὸ τὸν Bernard Shaw καὶ διδάχτηκε ἀπὸ ἀπόφοιτες

τοῦ Hellerau ἀκόμα καὶ σὲ σχολεῖα θρησκευτικοῦ τύπου. Ἀργότερα ἰδρύθηκε καὶ τὸ Ἰνστιτοῦτο Ρυθμικῆς τοῦ Λονδίνου μὲ πρωτοβουλία τοῦ πιστοῦ καὶ ἐνθερμου θαυμαστῆ τοῦ Jaques Dalcroze, τοῦ Percy Jugham.

Τὸ 1912 δόθηκε στὸ Hellerau τὸ μεγάλο Festspiel τοῦ Dalcroze ποὺ ἦταν ἕνα ἰσχυρὸ χτύπημα στὶς παλιὲς παραδόσεις καὶ ποὺ τὸ παρακολούθησε ἡ ἐκλεκτότερη μερίδα τῆς εὐρωπαϊκῆς διανοήσεως, ἀνάμεσά τους ὁ Max Reinhardt, ὁ Claudel, ὁ Upton Sinclair, ὁ Νιζίνσκυ, γιατροί, νευρολόγοι, παιδαγωγοὶ κλπ.

Μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐπιτυχία ὅλες σχεδὸν οἱ ξένες κυβερνήσεις ἔστειλαν στὸ Hellerau ἐπιτροπὲς γιὰ νὰ μελετήσουν τὸ νέο σύστημα ἀγωγῆς. Τὸ 1913 δόθηκε ἡ δεύτερη σειρὰ τῶν Festspiels καὶ ἔπειτα ὁ Dalcroze ἀρχισε μιὰ περιοδεῖα συναυλιῶν στὴ Γερμανία, Δανία καὶ ἄλλου, συντροφευμένος ἀπὸ τὴ γυναῖκα του ποὺ ἐρμήνευε μὲ τὴν ὥραία τῆς φωνὴ τὰ τραγούδια του.

Ἀνυστυχῶς, ὁ πόλεμος τοῦ 1914 διέκοψε τὸ ὥραῖο αὐτὸ ἔργο. Τὶς ἡμέρες ποὺ ἀρχισαν οἱ ἐχθροπραξίες, ὁ Dalcroze, ποὺ βρισκόταν στὴ Γενεύη, πῆρε μέρος σὲ μιὰ παλλαϊκὴ διαμαρτυρία γιὰ τὴν καταστροφὴ τῆς μητροπόλεως τῆς Reims ἀπὸ τοὺς γερμανικοὺς βομβαρδισμοὺς. Ἀπὸ τὴ Γερμανία ἀρχισαν νὰ τοῦ ἔρχονται ὕβριστικά γράμματα καὶ παρὰ τὶς ἐπιμονες μεσολαβήσεις τῶν Dornh, ὁ Dalcroze δὲ δέχτηκε νὰ ξαναγυρίσῃ στὸ Hellerau. Αὐτὸ ἐσήμανε τὸ σταμάτημα τῶν ὥραίων ἐπιδείξεων, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκονομικὴ καταστροφὴ τοῦ Dalcroze. Ὡστόσο τὰ cours συνεχίστηκαν στὴ Γενεύη μὲ μεγάλη συρροὴ μαθητῶν καὶ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1915 γίνονταν κίβλας τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ἰνστιτοῦτου Dalcroze στὴ Γενεύη, ποὺ ἰδρύθηκε μὲ ἔρανο. Τὸ πολῦτιμο καὶ μοναδικὸ αὐτὸ φυτώριο ἔβγαλε τοὺς μαθητὲς καὶ τὶς μαθήτριες ποὺ ἀποστολὴ τους στάθηκε νὰ διαδώσουν σ' ὅλο τὸν κόσμον τὴν εὐεργετικὴν Ρυθμικὴν. Ὁ Dalcroze δίδαξε καὶ στὴ σχολὴ Vaugirard στὸ Παρίσι ἀπὸ τὸ 1924 ὡς τὸ 1926 σὲ φτασμένους καλλιτέχνες καὶ μουσικοὺς ποὺ συνιστοῦν θεορὰ τὴ Ρυθμικὴ στοὺς μαθητὲς τους. Τὸ 1935 γιορτάστηκαν τὰ 70 χρόνια τοῦ Dalcroze μὲ τὴν ἔκδοση Χρυσῆς Βίβλου, ὅπου γράφτηκαν τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν μαθητῶν του ἀπ' ὅλες τὶς χώρες τοῦ κόσμου.

Μέχρι τὸ 1948 ὁ Dalcroze πῆγαινε κάθε μέρα στὸ Ἰνστιτοῦτο παρὰ τὴν κακὴ ὑγεία του. Κί' ὅταν πιά δὲ μπορούσε νὰ βγεῖ ἔξω, καθιέρωσε μαθήματα αὐτοσχεδιασμοῦ στὸ σπῆτι του γιὰ τοὺς μαθητὲς του καὶ γιὰ τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ τοῦ Ἰνστιτοῦτου. Πέθανε τὴν 1η Ἰουλίου τοῦ 1950, λίγες μέρες πρὶν κλείσει τὰ 85 του χρόνια κί' ἐνῶ οἱ μαθητὲς του ἐτοίμαζαν μὲ ἀγάπη τὸν ἐορτασμὸν τους.

Ἡ Ρυθμικὴ γιὰ τὸ παιδί. Ὁ Dalcroze προόριζε βέβαια τὴ διδασκαλία του γιὰ ὅλο τὸν κόσμον ἀλλὰ πὺ πολὺ τὴν ἔβλεπε σὰν ἕνα σπουδαῖο παράγοντα διαμόρφωσης τῆς προσωπικότητος τῶν παιδιῶν. Πάντα τὸν κατεῖχε ἡ σκέψη πὺς θὰ ἔκανε πὺ ὁμαλὰ καὶ πὺ ἀποδοτικὰ τὰ πρῶτα βήματα τοῦ ἀνθρώπου ἀνθρώπου. Στὰ βιβλία του καὶ στὰ μαθήματά του δίνει πολῦτιμες συμβουλὲς στὶς μητέρες πὺς νὰ κάνουν πὺ εὐκολὴ τὴ δουλειὰ τῶν παιδιῶν τους, νὰ μὴ τὰ κουράζουν μὲ μάθησιν ξερὴ καὶ υπερβολικὴ, νὰ μὴ λείπουν καθῶν ἀπὸ κοντὰ τους γιὰ νὰ τοὺς δώσουν αὐτὲς τὴν πρῶτη μάθησιν στὴ ζωὴ. Ἀκόμα θεωρεῖ σημαντικὸ ὁ Dalcroze νὰ διακρίνωμε ἀπὸ πολὺ νωρὶς τὰ κυριώτερα προτερήματα καὶ τὶς πὺ ἐκδηλές τάσεις τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ βροῦμε τὸν καταλληλότερον τρόπο ν' ἀναπτυχθοῦν αὐτὰ τὰ φυσικά του καὶ ν' ἀνθήσῃ ἡ προσωπικότητά του.

Πολλὲς μητέρες θέλουν νὰ ξυπνήσουν στὰ παιδιὰ τους τὴν ἀγάπην τῆς μουσικῆς καὶ γι' αὐτὸ τοὺς μαθαίνουν πιάνο. Δὲν ἔχει προετοιμασθεῖ ὅμως τὸ παιδί, γιὰ νὰ παῖξει τὸ δύσκολο αὐτὸ ὄργανο. Καὶ προετοιμασία εἶναι τὸ χτύπημα τῶν διάφορων ἐλαττωμάτων ποὺ παρουσιάζουν τὰ περισσότερα παιδιὰ. Αὐτὰ εἶναι ἡ μυϊκὴ μαλθακότης ἡ μύτων ποὺ παρουσιάζουν τὰ περισσότερα παιδιὰ. Αὐτὰ εἶναι ἡ μυϊκὴ μαλθακότης ἡ μυϊκὴ ἀκαμψία, ἡ νευρικὴ ὑπερευαισθησία, ἡ ἔλλειψη ἰσορροπίας ἀπὸ κακὴ ἐκτίμηση τῆς ἑκτασης, ἡ ὑπερβολικὴ παρέμβαση τῆς ἱκανότητος ἀνάλυσης ποὺ δημιουργεῖ ἀδιά-

κοπες ἀντιστάσεις, ἡ ἔλλειψη τοῦ πνεύματος συνέχισης, ἡ ἔλλειψη μνήμης, θέλησης, ἐνεργητικότητας, ἡ ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης στὸν ἑαυτό τους ἢ καὶ τὸ ἀντίθετο. Ἀυτὰ τὰ ἐλαττώματα ὁ Dalcroze τὰ πολεμᾷ μετὰ τὴν ἐλεύθερη ἀσκήσιν τῆς Ρυθμικῆς ποὺ χαρίζουν στὰ παιδιὰ τὴν αὐτοπεποίθηση, τὴν πρωτοβουλία, τὴν συγκέντρωση καὶ τὰ πλημυρίζουν ἀπὸ χαρὰ ποὺ τοὺς γίνεται ἕνας νέος παράγοντας ἠθικῆς προόδου, ἕνα καινούργιο διεγερτικὸ τῆς θέλησης καὶ τῆς προσωπικότητάς τους. Καὶ συμπληρώνει τὴν διδασκαλία του ὁ Dalcroze μετὰ τὴν περίφημη rondes του, μικρὰ κομματάκια-παιχνίδια, ποὺ εἶναι μουσικὴ, κίνηση καὶ λόγια μαζὶ καὶ ποὺ μορφώνουν καὶ διασκεδάζουν ταυτόχρονα τὰ παιδιὰ.

Ὁ Dalcroze παρακινήθηκε νὰ δημιουργήσει αὐτὲς τὶς rondes ἀπὸ τὴ διαπίστωση ποὺ εἶχε κάνει στὶς παραδόσεις του, ὅτι τὰ μικρὰ μάθαιναν πιὸ εὐκόλα καὶ πιὸ γρήγορα, ὅταν ἔστεκαν ὀρθοὶ ἢ βρισκόνταν σὲ κίνηση παρὰ ἂν ἦσαν καθισμένα καὶ ὅτι τὸ βᾶδισμα ἢ οἱ κινήσεις δυνάμωσαν τὴ μνήμη τους. Σήμερα οἱ περισσότεροὶ παιδαγωγοὶ ἔχουν πιά ἀναγνωρίσει ὅτι ἡ μελέτη τῆς κίνησης εἶναι ἡ βάση τῆς μουσικῆς ἀνάπτυξης καὶ γενικώτερα κάθε ἄλλης καλλιτεχνικῆς σπουδῆς. Γιὰ τὸν Dalcroze δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει μιὰ εἰδικευμένη τεχνικὴ ὁλοτελὴ ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸν ἄλλο ὁργανισμό. Πιστεύει ὅτι πρέπει νὰ εἴμαστε σὲ θέση νὰ ἐλέγχουμε ἀπόλυτα ὅλες τὶς κινήσεις μας ἐκδηλώσεις, νὰ κατέχουμε δηλαδὴ ὅλες τὶς τεχνικὲς, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὴν εἰδικὴ τεχνικὴ ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ἡ τεχνικὴ μας θὰ πηγάζει ἀπὸ τὸν ἑναρμόνισμό ὅλων τῶν ἐνεργειῶν μας, σωματικῶν καὶ πνευματικῶν, καὶ θὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ χρησιμοποιήσουμε τὸ ἀνώτατο ὄριο τῆς ἰκανότητάς μας. Κι' αὐτὸ γίνεται κατορθωτὸ μόνο μετὰ τὴ Ρυθμικὴ γυμναστικὴ ποὺ δίνει στὸ παιδί τὰ μέσα νὰ γνωρίσει τοὺς διάφορους μηχανισμοὺς τοῦ σώματός του. Κι' ὅταν μεγαλώσει καὶ ἔρθει ἡ ὥρα νὰ διαλέξει ἕνα ἐπάγγελμα, θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ διακρίνει τὶς πραγματικὲς κλίσεις του καὶ νὰ συναντίσει τὶς ἐπιθυμίες του μετὰ τὶς δυνάμεις του. Ἀντίθετα, ἡ εἰδικευση σ' ἕνα ὁποῖδήποτε κλάδο, χωρὶς μιὰ γενικὴ ἀγωγή, φέρνει ταραχὴ καὶ ἀνισορροπίαν στὸ νοῦ, ἀντὶ νὰ τὸν ἀνεβάσει καὶ νὰ τὸν φωτίσει. Ἡ Ρυθμικὴ, τὸ εἶπε συχνὰ ὁ Dalcroze, δὲν εἶναι τέχνη, ἀλλὰ προετοιμασία γιὰ τὴν τέχνη.

Ὁ Jaques Dalcroze, στὴν ἀρχὴ τῶν πειραματισμῶν του, εἶχε ἀρχίσει νὰ μαθαίνει στὰ παιδιὰ ὥραϊες καὶ ἁρμονικὲς κινήσεις, ἀλλὰ πολὺ γρήγορα διαπίστωσε ὅτι οἱ αὐθόρμητες καὶ ἀπὸ ἐνστικτο κινήσεις ἦταν πολὺ πιὸ ζωντανές καὶ πιὸ ἐκφραστικὲς παρὰ οἱ ὑπαγορευμένες. Ἀπ' αὐτὸ ἔβγαλε τὸ συμπέρασμα ὅτι πρῶτα πρέπει ν' ἀναπτύξουμε τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τοῦ παιδιοῦ κι' ἔπειτα νὰ ἐπιβάλλουμε τὴ μορφή τῆς κίνησης καὶ γενικώτερα κάθε ἄλλης ἐκδήλωσης. Τὸ νὰ μάθουμε στὸ παιδί νὰ μιμεῖται ὠρισμένες κινήσεις, ἔστω καὶ αἰσθητικὰ ἀνώτερες, εἶναι ζήτημα καθαρὰ τεχνικὸ καὶ δὲν ἔχει κανένα ἀντίκτυπο στὴν ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ διαμόρφωσή του. Ἐκεῖνο ποὺ ἔχει σημασία εἶναι νὰ ἐλευθερώσουμε πρῶτα τὸ μικρὸ ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ δισταγμὸ ποὺ ἄλλιως θὰ τὸ κατέχει σ' ὅλη του τὴ ζωὴ κι' ἔπειτα νὰ τὸ ἀφήσουμε μόνο κι' ἐλεύθερο νὰ ἐκφρασθεῖ. Κι' ὅταν πιά μπορέσει νὰ δώσει μοναχό του μορφή σὲ κινήσεις του, θὰ μπορέσει ἀκόμα νὰ τὶς ποικίλλει καί, ἀνάλογα μετὰ τὶς διάφορες ἀσκήσεις Ρυθμικῆς ποὺ θὰ τοῦ ἐπιβληθοῦν, ἢ θὰ ταξινομήσει καὶ θὰ μετρήσει τὴν κίνησή του ἢ θὰ τὴν κάνει ἐκφραστικὴ ἢ πλαστικὴ αὐτοσχεδιάζοντας.

Ἡ σπουδὴ τοῦ αὐτοσχεδιασμοῦ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὸ νὰ ἑναρμονίσει τὴ φαντασία μετὰ τὴν πράξιν, νὰ μάθει στὸ μαθητὴ νὰ πηγαίνει κατ' εὐθείαν στὸ σκοπὸ, ἀνηφορῶντας τὶς δυσκολίες. Πρέπει νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐκφράζεται πρῶτα ἐντελῶς αὐθόρμητα, γιὰ νὰ μπορέσει καὶ νὰ δράσει ἔπειτα μετὰ σκέψιν. Ἐκεῖνος ποὺ ξέρει καὶ νὰ συλλαμβάνει μονομιᾶς τὴν ἰδέαν καὶ νὰ δρά μετὰ ὠριμὴν σκέψιν, ζῇ τὴ ζωὴ του ὁλοκληρωτικὰ. Τὰ πλαστικὰ αὐτοσχεδιάσματα στὴ Ρυθμικὴ, μ' ὅλο ποὺ δὲν εἶναι τελειοποιημένα ἀπὸ τὴν τεχνικὴ ἀποψη, μποροῦν νὰ δώσουν μιὰ ἰδέαν γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα ποὺ φέρνει ἡ ἀνατροπὴ «μετὰ τὸ ρυθμὸ καὶ γιὰ τὸ ρυθμὸ».

Τὰ εκπαιδευτικὰ προγράμματα δὲν δίνουν ἀρετὴ θέσιν στὰ μαθήματα ποὺ σκοπὸ

ἔχουν νὰ ξυπνήσουν τὴ φαντασίαν καὶ τὴν εὐαισθησίαν τοῦ παιδιοῦ, ὥστε νὰ γίνῃ ἱκανὸ γιὰ προσωπικὴ δημιουργία. Πολὺ συχνὰ χάνει τὸ παιδί τὴ φαντασίαν του μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ ὁ δάσκαλος δὲν ξέρει ν' ἀναγνωρίσει καὶ νὰ καλλιεργήσει αὐτὴν τὴ δύναμιν. Κι' ὅμως ἀπ' ὅλα τὰ μαθήματα, τὸ παιδί προτιμᾷ ἐκεῖνα ὅπου τοῦ χρειάζεται νὰ μεταχειρισθεῖ τὴ φαντασίαν του.

Ὁ Dalcroze ἤθελε ν' ἀρχίσουν τὰ παιδιὰ Ρυθμικὴ μόλις γίνουν $2\frac{1}{2}$ ἢ 3 χρόνων, γιὰ τὴν πίστην ὅτι ὅσο νωρίτερα ἀρχίσει ἡ ἀγωγή μετὰ τὸ ρυθμὸ, τόσο πιὸ σωτήρια ἀποτελέσματα θὰ ἔχει στὸ παιδί. Γιὰ τὸν Dalcroze ὅταν μεγαλώσει καὶ ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ τὴν παγία καὶ στενοκέφαλη ἐκπαίδευση, θὰ χρειαστεῖ νὰ κάνει τρομερὲς προσπάθειες γιὰ νὰ ψάξει μέσα του καὶ νὰ βρεῖ τὴ ζωντανὴ πηγὴ κάθε βούλησης καὶ ἰκανότητάς του. Καὶ προσθετεῖ ὁ Dalcroze ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐμποδίζουμε τὰ παιδιὰ νὰ ἐκδηλώνουν τὰ αἰσθήματά τους, ἔστω καὶ μετὰ τρόπο καμμιὰ φορὰ ἐνοχλητικὸ γιὰ μᾶς, γιὰ τὴν ἀδιάκοπη καταστολὴ τῆς ἐκφραστικῆς τῶν διαθέσεων μπορεῖ νὰ τοὺς δημιουργήσει ἀργότερα σοβαρὲς ἀπωθήσεις ἢ καὶ μιὰ κατάστασιν μόνιμης ἐσωτερικῆς ἀνάσχεσης (inhibition). Ὁ περιορισμὸς θὰ μπορούσε ἀκόμα νὰ προκαλέσει τὴ μείωσιν τῆς προσωπικότητάς τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ τὸ στερήσῃ ἀπὸ τὴ δημιουργικὴν του φαντασίαν. Τὸ μόνο ποὺ ἔχουμε νὰ κάνουμε εἶναι νὰ φροντίσουμε νὰ διοχετευθεῖ ἐκεῖ ποὺ πρέπει ἡ ἐντονὴ ζωτικότης τοῦ παιδιοῦ καὶ τὴν πυρετώδη ταραχὴν του νὰ τὴ μεταβάλουμε σὲ ὠφέλιμην δράσιν. Μετὰ τὴν ἰσορροπίαν ποὺ θὰ χαρίσει ἡ Ρυθμικὴ ἀγωγή σὲ κινήσεις ἐκδηλώσεις τοῦ παιδιοῦ, θὰ διώξει τὴν ταραχὴν ἀπὸ τὸ νοῦ του, θὰ τοῦ ἐπιτρέψει ν' ἀξιοποιήσει ὅλες τὶς δυνατότητές του καὶ νὰ ζήσει ἀπαλλαγμένο ἀπὸ τὶς νευρικὲς ἀντιστάσεις ποὺ μειώνουν τὴν ἀνθρώπινην ὑπαρξιν καὶ ἀναχαιτίζουν τὶς φυσικὲς τῆς παρορμήσεις.

Ρυθμικὴ καὶ κλασσικὴ γυμναστικὴ. Σὲ καμμιὰν ἐποχὴν δὲν ἀσχολήθηκε ὁ κόσμος τόσο μετὰ τὴ σωματικὴν κίνησιν ὅσο σήμερα. Τὸ ἐνδιαφέρον τῆς νεολαίας γιὰ τὸν ἀθλητισμὸ φθάνει στὰ ὅρια τοῦ φανατισμοῦ. Κι' οἱ ἡλικιωμένοι ὅμως, ποὺ δὲν ἀσκοῦνται ἀθλητικὰ, παρακολουθοῦν συχνὰ μετὰ πάθος κάθε ἀθλητικὴν ἐπίδειξιν. Ἡ καθημερινὴ πάλι γυμναστικὴ διδάσκεται σήμερα ἀπὸ τὴ νηπιακὴ ἡλικίαν ἕως καὶ τὴν γεροντικὴν. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὅλα τὰ κορίτσια τῆς ἐποχῆς μας χορεύουν ἢ γυμνάζονται μετὰ τοὺς ἤχους τῆς μουσικῆς.

Κάθε μιὰ ὅμως ἀπ' αὐτὰς τὶς ἐκδηλώσεις τῆς φυσικῆς κίνησης ἀντιμάχεται τὶς ἄλλες. Οἱ φίλαθλοι δὲ νοιάζονται γιὰ χορὸν, οἱ χορευτὲς περιφρονοῦν τὸν ἀθλητισμὸν καὶ οἱ πλαστικοὶ ἐρμηνευτὲς ἀγνοοῦν καμμιὰ φορὰ καὶ τὸ χορὸν καὶ τὸν ἀθλητισμὸν. Κι' ὅμως ὅλες αὐτὲς οἱ ἐκδηλώσεις ἔχουν τὴν ἴδιαν πηγὴν καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ τὶς ἐνώνει ἡ ἐπιδίωξις ἑνὸς κοινοῦ ἰδανικοῦ, τοῦ ἑλληνικοῦ ἰδανικοῦ τῆς δυναμικῆς ἀπολλωνείας καὶ διονυσιακῆς λατρείας.

Τὸ ἰδανικὸ αὐτὸ κλείνει μέσα του τὴ διπλὴ λατρεῖαν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὕλης, τὴ δύναμιν συνδυασμένη μετὰ τὴ χάριν καὶ τὴν ἐλαστικότητα, τὴν κίνησιν μετὰ τὸ γαλήνιον στατισμὸν, τὴν πειθαρχίαν μετὰ τὴν ψυχικὴν διάχυσιν, γενικὰ τὴν ἀπόλυτην ἁρμονίαν ἀνάμεσα στὰ θελήματα καὶ σὲ τὶς ἐπιτεύξεις τοῦ ἀνθρώπου.

Δυστυχῶς, ἕως σήμερα δὲν μπορέσαμε νὰ πλησιάσουμε τὴν ὥραϊαν αὐτὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς προσωπικότητάς. Εἶναι σημεῖον τὸ γεγονὸς ὅτι ἐν ἀγγλικῇ πανεπιστήμῳ, ὅπου ὁ ἀθλητισμὸς ἔχει μεγάλη θέσιν, οἱ καθηγητὲς παραπονοῦνται ὅτι ἡ πολλὴ γυμναστικὴ καὶ οἱ ἀθλοπαιδιὲς ἔχουν κακὴ ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν διανοητικὴν δουλειάν των νέων καὶ ἐξασθενοῦν τὴ δημιουργικότητά τους. Κι' αὐτό, γιὰ τὸν ἀσκούν περισσότερο τὸ σῶμα καὶ πολὺ λίγο τὸ μυαλὸ καὶ τὴν ψυχὴν τους. Παρ' ὅλο τὸ καλὸ δηλαδὴ ποὺ κάνει ὁ ἀθλητισμὸς, δὲν κατορθώνει νὰ φέρῃ τὴν ἐνότητα ἀνάμεσα στὸ νοῦ καὶ στὸ σῶμα. Καὶ ἴσως νὰ μὴν μπορέσουμε ποτὲ νὰ πετύχουμε τὴν κλασσικὴν αὐτὴ ἐνότητα, ἂν πρῶτα δὲν χτυπήσουμε τὴ νευρικότητα τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου ποὺ ὀφείλεται σὲ χίλιες-δύο αἰτίες. Ὁ Dalcroze μετὰ τὴ διδασκαλίαν τῆς Ρυθμικῆς ἀνάλαβε τὴ θεραπείαν αὐτοῦ τοῦ κακοῦ ποὺ τόσο συχνὰ ἀπαντᾷται στοὺς νέους.

Ὁ συνδυαστικὸς παράγοντας, ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Dalcroze γιὰ νὰ ἐναρμονίσει ψυχὴ καὶ σῶμα, εἶναι ὁ ρυθμὸς. Ἐπειδὴ ἡ μουσικὴ εἶναι ἡ τέχνη ποῦ, πρὸς πολὺ ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες, μᾶς δείχνει τὸν τρόπον ποῦ θὰ ποσολογήσουμε τὸ βάρος ἢ τὴν ἐλαφρότητα τῆς κίνησης, ποῦ θὰ καθορίσουμε τὴ διάρκειά της, τὴ διακοπὴ ἢ τὴ διαδοχὴ τῆς μιᾶς κίνησης ἀπὸ τὴν ἄλλη, κ' ἐπειδὴ, ἀπὸ τὴ φύση της, ἡ μουσικὴ κλείνει μέσα της τὰ τρία αὐτὰ στοιχεῖα, τὸ τεχνικόν, τὸ ψυχικόν καὶ τὸ μετρικόν, γι' αὐτὸ τὴ διάλεξε ὁ Dalcroze γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ πρόγραμμά του.

Ἡ ἀθλητικὴ κίνηση μένει ἀναλλοίωτη ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ χρόνου. Ἡ προετοιμασία της δὲν ἀλλάζει ταχύτητα καὶ περιορίζει τὶς ἀμέτρητες ἀποχρώσεις μυϊκῆς σύσπασης σὲ στοιχειώδεις μόνο διακρίσεις, ἐνῶ κάθε ἐνέργεια τοῦ σώματος θὰ ἔπρεπε νὰ σπουδάζεται σὲ ὅλες τὶς συνθῆκες ταχύτητας, δυνάμεις, προσχεδιασμένης ἐτοιμασίας ἢ αὐθόρμητης ἐκτέλεσης, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ἐφαρμόζεται σ' ὅλες τὶς περιστάσεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Ὁ Ρυθμὸς λοιπὸν καὶ ἡ Μουσικὴ θὰ διδάξουν στὸν γυμναζόμενον τὴν ἀλληλοσύνδεση τῶν κινήσεων, θὰ τοῦ δείξουν πόσο πρὸς ὥραία καὶ φυσιολογικὴ εἶναι ἡ ὁλοκληρωμένη κίνηση, δηλαδὴ ἡ κίνηση ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ἀφετηρίαν της, ἀπὸ τὴ διαδρομὴ καὶ τὴν κατάληξή της, πόσο πρὸς ὥραία εἶναι ἡ κίνηση αὐτὴ ἀπὸ τὴν κίνηση ποῦ μόνο σημεῖο ἀναχώρησης καὶ κατάληξης ἔχει καὶ ποῦ ἐξαφανίζει τὴ διαδρομὴ, ὅπως συμβαίνει στὴν κλασσικὴ γυμναστικὴ. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς ἰσομετρικῆς σωματικῆς κίνησης ἀναπτύσσει τὸ πνεῦμα τῆς ἀκριβείας, τῆς τάξεως καὶ τῆς πειθαρχίας, ἀν' ὅμως σ' αὐτὰ προστεθεῖ καὶ ὁ ρυθμὸς, τότε τὸ ἀνθρώπινον σῶμα θὰ παύσῃ νὰ ἐργάζεται μηχανικὰ καὶ χωρὶς τὴ συμμετοχὴ τοῦ νοῦ, θ' ἀποκτήσῃ τὴν ἐλαστικότητα καὶ τὴν εὐχέρεια νὰ πραγματοποιεῖ κάθε κίνηση γρήγορα ἢ ἄργα, ἔντονα ἢ ἀνάλαφρα, καὶ νὰ ἐκτελεῖ ταυτόχρονα δύο διαφορετικὸν ρυθμὸν. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπον τὸ σῶμα θ' ἀποκτήσῃ τὴν ἀπόλυτη συναισθησὴν ὅτι ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο συμμετρικὰ μέρη, τὸ δεξιὸ καὶ τὸ ἀριστερό, ποῦ καὶ τὰ δύο εἶναι σὲ θέσιν νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἴδια τεχνικὴ καὶ σιγουρίαν σὲ κάθε εἶδους κίνηση. Αὐτὴ ἡ στενὴ συνεργασία τῶν δύο τμημάτων τοῦ ἐγκεφάλου, τοῦ ἀριστεροῦ ποῦ προστάζει τὸ δεξιὸ μέρος τοῦ σώματος καὶ τοῦ δεξιοῦ ποῦ προστάζει τὸ ἀριστερό, θὰ κάνει νὰ λείψουν οἱ ἐπιζήμιες ἐσωτερικὲς ἀντιστάσεις τοῦ ὁργανισμοῦ, θὰ ἐλαττώσῃ τὴ σωματικὴ κόπωση καὶ θὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ ὁλοκληρώσουμε ἐκεῖνο ποῦ ὁ νοῦς μας ἔχει συλλάβει.

Αὐτὸς εἶναι ὁ τρόπος ποῦ προτείνει ὁ Dalcroze σὰν θεραπεία γιὰ τὴ μονόπλευρη ἀγωγή ποῦ ἀσκεῖ ὁ ἀθλητισμὸς στὴ νεολαία. Δὲ θέλει ν' ἀφαιρέσει τίποτα ἀπὸ τὸν ἀθλητισμό, ἀντίθετα θέλει νὰ τοῦ προσθέσῃ ἐκεῖνο ποῦ τοῦ λείπει, τὴν καλλιέργεια τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς παράλληλα μὲ τὴν καλλιέργεια τοῦ σώματος.

Ἡ Ρυθμικὴ καὶ τὰ τυφλὰ παιδιὰ. Στὶς ἐπισκέψεις ποῦ ἔκανε ὁ Dalcroze στὰ σχολεῖα τῶν τυφλῶν, τοῦ ἔκανε ἐντύπωση ἡ ἀσθενικὴ κράση τῶν παιδιῶν, ἡ ἀδεξιότητά τους, ἡ ἔλλειψη ἰσορροπίας, ἡ ἀνέκφραστη φυσιολογία τους. Ὅλοι οἱ δάσκαλοι τοὺς συμφωνοῦσαν ὅτι ἡ νευρικότητά τους προερχόταν ἀπὸ τὸ φόβον ὅτι δὲν τὰ καταλαβαίνουν ἢ δὲν τὰ προσέχουν ἄρκετά. Τὸ παιδί ποῦ βλέπει, μπορεῖ νὰ διαβάσῃ στὸ πρόσωπον τοῦ δασκάλου τοῦ τὸ ἐνδιαφέρει σὲ ὅ,τι αὐτὸ λέγει, ἐνῶ τὸ τυφλὸ παιδί, τὴν ὥρα ποῦ δὲν τοῦ μιλοῦν, νοιώθει σὰν παραμελημένο. Ἀκόμα καὶ ἡ φυσικὴ ἀδεξιότητά τῶν τυφλῶν καὶ ἡ ἀπέχθειά τους γιὰ κάθε κίνηση προέρχεται ἀπὸ ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης στὸν ἑαυτὸν τοῦ, ἀπὸ φόβον μήπως πέσουν. Ἡ δυνάμει τους ἀντίστασης, φυσικῆς καὶ ἡθικῆς, εἶναι πεσμένη καὶ πολλὰ φορὲς συμβαίνει νὰ χαθοῦν ἀπὸ ἀρρώστια κάθε ἄλλο παρὰ σοβαρή.

Πρόσεξε ὁ Dalcroze ὅτι στὸ ἀκουσμα τῆς μουσικῆς τὰ πρόσωπά τους φωτίζονταν καὶ ζωντάνευαν. Αὐτὸ τὸν ἔκανε νὰ σκεφθεῖ μήπως μιὰ εἰδικὴ ἀγωγή, βασισμένη στὴ μελέτη τοῦ ἤχου καὶ τοῦ ρυθμοῦ, θὰ μπορούσε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἰκανότητα συγκέντρωσης τῶν μικρῶν τυφλῶν, νὰ διεγείρῃ τὴν περιέργειαν καὶ τὴ φαντασίαν τους καὶ νὰ δώσῃ διέξοδο στὴ φυσικὴ ἐπιθυμία ποῦ νοιώθουν, ὅπως ὅλοι

οἱ ἄνθρωποι, νὰ ἐκφραστοῦν καὶ νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τὸ περιβάλλον τους. Τότε ἀκριβῶς ἐφάρμοσε καὶ γιὰ τοὺς μὴ τυφλοὺς μαθητὲς τὸν ἀσκήσεις μὲ δεμένα τὰ μάτια, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν ἐπίδραση τῆς πειθαρχημένης καὶ προσεγμένης κίνησης πάνω στὴ φυσιολογικὴ στάση, στὴ συγκέντρωση, στὴν ἰκανότητα δράσης. Ἀμέσως παρατήρησε ὅτι τὰ νευρικὰ ἄτομα γίνονταν ἀκόμα πρὸς νευρικὰ, μόνον ἔχον τὸ φῶς τους, οἱ πολὺ ζωντοὶ ἔχον ὁλοτελὲς τὸν αὐτοέλεγχον καὶ μόνο ὅσοι ἦσαν προικισμένοι μὲ πνεῦμα καθαρὸ καὶ ἥρεμο εὗρισκαν εὐχαρίστησιν σ' αὐτὰς τὶς ἀσκήσεις κ' ἔλυναν ἀμέσως τὰ προβλήματα ποῦ τοὺς ἔβαζαν. Τὸ κλείσιμο τῶν ματιῶν τοὺς ἔδινε τὴ σωστὴ ἀντίληψιν τῆς ἀπόστασης, τῆς κατεύθυνσης καὶ τοῦ δυνάμει τὸ αἶσθημα τοῦ χώρου. Κ' ἀπ' αὐτὸ ἔβγαλε τὸ συμπέρασμα ὁ Dalcroze ὅτι ἡ συστηματικὴ μελέτη τῶν ἀποχρώσεων ἐντασης καὶ διάρκειας στὴν κίνηση, καθὼς καὶ ἡ μελέτη σύσπασης καὶ ἀποσύσπασης τῶν μυῶν, θὰ ἦταν πολὺτιμη βοήθεια στὴ γενικὴ μόρφωση τῶν τυφλῶν. Καὶ ἀφοῦ ἡ Ρυθμικὴ ἐλευθερώνει τὶς φυσικὰς παρορμήσεις τοῦ σώματος, θὰ μπορούσε νὰ ἐνισχύσῃ τὶς ἐντυπώσεις καὶ τὰ συναισθήματα τῶν τυφλῶν καὶ νὰ γεμίσει μὲ ἡρεμίαν τὸ νοῦ καὶ τὴν ψυχὴν τους. Δημιούργησε εἰδικὰς ἀσκήσεις γιὰ τοὺς τυφλοὺς, περισσότερον προσαρμοσμένες στὴ φυσικὴ καὶ διανοητικὴν τους κατάστασιν καὶ σὲ μιὰ διάλεξιν, ποῦ ἔδωσε στὸ Ἰνστιτοῦτον τῶν Μικρῶν Τυφλῶν στὸ Παρίσι, εἶδε τοὺς μαθητὲς τοῦ νὰ ἐνθουσιάζονται καὶ νὰ ζητοῦν νὰ τοὺς βάλουν στὸ πρόγραμμά τους καὶ τὸ μάθημα Ρυθμικῆς.

Ἀπὸ ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τοῦ Dalcroze, ὁ ἑνας στὴν Ἰσπανίαν καὶ μιὰ μαθήτριά του στὸ Λονδίνο, καθιέρωσαν μαθήματα Ρυθμικῆς γιὰ τυφλὰ παιδιὰ, μὲ τόσο καλὰ ἀποτελέσματα, ποῦ οἱ διευθυντὲς τῶν σχολείων ἀποφάσισαν τὴ συνέχισιν τῶν μαθημάτων. Ζωογονήθηκε ἡ θέλησις, ἡ σκέψις, ἡ φαντασία τους καὶ πλούτισε ἡ ζωὴ τους. Ὁ φρικτὸς κλοιὸς ποῦ τοὺς ἔσφιγγε ἄρχισε νὰ χαλαρώνει καὶ ἡ ἐκφραστικὴ τους ἰκανότητα βρῆκε τὴ φυσικὴν τῆς διέξοδον.

Στοὺς τυφλοὺς, ὅπως καὶ σὲ ὅσους στεροῦνται μιὰ ὁποιαδήποτε αἴσθησιν, ὑπάρχει αὐτὸ ποῦ ὀνομάζουμε ἀναπλήρωσιν τῶν αἰσθησέων, οἱ αἰσθήσεις δηλαδὴ ποῦ τοὺς ἔχουν ἀπομείνει εἶναι πολὺ ἐντονότερες ἀπ' ὅσο εἶναι στοὺς φυσιολογικοὺς ἄνθρώπους. Ἄλλοτε πιστευόταν ὅτι αὐτὴ τὴν ἀναπλήρωσιν τῶν αἰσθησέων τοὺς τὴν εἶχε χαρίσει ἡ φύσις. Ὅπως ἀπόδειξαν ὁμως οἱ ἐπιστημονικὲς ἐρευνες τῶν εἰδικῶν, δὲν ὑπάρχει καμμιά καθωρισμένη σχέση ἀνάμεσα στὶς πέντε αἰσθήσεις τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, ἡ ἀκουστικὴ εὐαίσθησις ἢ ἡ ἰκανότης τῆς ἀφῆς δὲν εἶναι ἀπὸ τὴ φύσιν ἰσχυρότερη στὸν τυφλὸν ἀπ' ὅσο σ' ἐκεῖνον ποῦ βλέπει. Ἀλλὰ συμβαίνει ἡ στένισις τῆς ὁρατικῆς ν' ἀναγκάζει τοὺς τυφλοὺς νὰ καταφεύγουν συχνὰ κ' ὅποτε αὐτὸ τοὺς ἐξυπηρετεῖ στὶς ἄλλες αἰσθήσεις ποῦ μ' αὐτὸ τὸν τρόπον ἐξασκοῦνται στὸ ἐπαρκὲς σημεῖον. Κ' ἂν ὠρισμένοι τυφλοὶ κατόρθωναν ν' ἀποκτήσουν καταπληκτικὴν κ' ἀπίστευτὴν οξύτητα στὴν ἀκοή καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἀφή, αὐτὸ συμβαίνει γιὰτὶ καὶ ἡ εὐφύια γενικὰ αὐτῶν τῶν τυφλῶν ἔτυχε νὰ εἶναι πολὺ ἀνώτερη ἀπὸ τὴν εὐφύια τῶν πολλῶν ἀνθρώπων. Ἀλλ' ὅσοι ἔχει διαπιστωθεῖ ὅτι πολλὰς φορὲς ἡ τυφλότης φέρει κάποια ἐξασθένησιν στὴν ἀφή, στὴν ἀκοή καὶ στὴν ὁσφρηση καὶ ὅτι ἡ ἐξασθένησις αὐτὴ δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο ἀπὸ τὴν δυσπιστίαν ποῦ νοιώθει ὁ τυφλὸς σχετικὰ μὲ τὶς αἰσθήσεις ποῦ τοῦ ἔχουν ἀπομείνει. Γι' αὐτὸ χρειάζεται νὰ πεισθεῖ τὸ τυφλὸν παιδί ὅτι οἱ δυνάμεις ποῦ διαθέτει ἀπομείνει. Γι' αὐτὸ χρειάζεται νὰ πεισθεῖ ὅτι οἱ δυνάμεις ποῦ διαθέτει, νὰ εἶναι πλουσιώτερες καὶ ὅτι μπορεῖ, μὲ τὴν καθοδήγησιν ἑνὸς ποῦ βλέπει, νὰ ἐπικοινωνήσῃ τέλεια μὲ τὸν ἑξῶ κόσμον. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι ὁ κυριώτερος λόγος τῆς κινητικῆς ἀρρυθμίας τοῦ τυφλοῦ εἶναι ἡ ὑποτίμησις τῆς κινητικῆς του δυνάμει. Ἄν ὁμως κατορθώσῃ νὰ δεῖ καθαρὰ μέσα του, θὰ μπορέσῃ ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ κοίταγμα τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητος μὲ τὴν ἐσωτερικὴν ἐνατένισιν. Γιὰτὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι πολλὰς φορὲς ἐκεῖνος ποῦ βλέπει, ἀφοσιώνεται ὑπερβολικὰ στὶς ἀναριθμητὰς ὁπτικὰς ἐντυπώσεις καὶ παραμελεῖ τὴν πρὸ ἐσωτερικῆς ἐπεξεργασίας, ξεχνᾷ δηλαδὴ ν' ἀναλύσῃ καὶ ν' ἀξιοποιήσῃ τὰ μυϊκὰ του συναισθήματα.

Καί, ὅπως λέγει καὶ ὁ Dalcroze, δὲν μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθεῖ κανεὶς ὅτι βλέπει καλὰ, ἂν δὲν βλέπει καθαρὰ μέσα του.

Ἡ Ρυθμικὴ λοιπὸν μπορεῖ νὰ προσφέρει τὸ διπλὸ αὐτὸ δῶρο στὸν τυφλό. Πρῶτα θὰ ἐπιτελέσει τὴν λογικευμένη μύση τοῦ τυφλοῦ στὸ φυσικὸ μηχανισμό τῆς κίνησης, κ' ὅταν τελειώσει αὐτό, θ' ἀρχίσει ὁ δάσκαλος τὴν ἀγωγή τῆς ἰδιοσυγκρασίας τοῦ τυφλοῦ, βάζοντας σ' ἐνέργεια τοὺς ἀτομικοὺς ρυθμοὺς τοῦ σώματός του καὶ καλώντας τὸν ἐπίμονα ν' ἀφεθεῖ χωρὶς προσπάθειες στὶς ἐνδόμυχες φυσικὲς παρορμήσεις.

Ἕνας ἀκόμα τομέας, ὅπου ἡ Ρυθμικὴ μπορεῖ ν' ἀποδώσει πολὺ καλὰ ἀποτελέσματα, εἶναι ἡ θεραπεία τῶν ἀνωμαλῶν παιδιῶν.

Πολλοὶ παιδαγωγοί, ἀκόμα καὶ γιατροί, μποροῦν νὰ γελαστοῦν στὴ διάγνωση ἂν ἓνα παιδί εἶναι ἀνώμαλο ἢ ὄχι. Ὑπάρχουν ἐξαιρετικὰ ἀεικνήτα καὶ ἀνήσυχα παιδιά μὲ ἐξαιρετικὴ ζωτικότητα ποὺ ἐσφαλμένα χαρακτηρίζονται ἀνώμαλα. Ἐνῶ μποροῦμε τίς πιὸ πολλὰς φορὲς νὰ καθιστάσουμε ἑνα τέτοιο παιδί μὲ τὴν ἀναζήτηση ἡρεμῶν παιχιδιῶν, μὲ μιὰ ὁμορφὴ ξεκούραστη ἀπασχόληση, καὶ πρὸ πάντων ἂν ζητᾶμε πάντοτε νὰ τοῦ ξυπνάμε τὴν περιέργειά του.

Στὰ πραγματικὰ ὅμως διανοητικὰ καθυστερημένα παιδιά πολὺ συχνὰ ἡ κατάσταση, ὅσο περνάει ὁ καιρὸς, χειροτερεύει, πρῶτα-πρῶτα γιατί δὲν ὑπάρχουν, καὶ μάλιστα στὸν τόπο μας, ἰδρύματα γιὰ τίς διανοητικὲς παιδικὲς ἀρρώστιες. Κ' ἐπειτα, κ' ἂν ὑπῆρχαν, εἶναι ζήτημα ἂν θὰ δέχονταν οἱ γονεῖς τοὺς νὰ τὰ στέλλουν ἐκεῖ, γιατί ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι οἱ ἀτέλειες αὐτὲς τῶν παιδιῶν εἶναι παροδικὲς καὶ ὅτι ἡ πνευματικὴ ἀδυναμία δὲν εἶναι ἀρρώστια.

Ὅμως ὁ χρόνος, ἂν τελειοποιεῖ τὴν ψυχικὴ ζωὴ τῶν φυσιολογικῶν παιδιῶν, δὲ μπορεῖ ν' ἀναπτύξει οὔτε τὸ σῶμα οὔτε τὴ διάνοια τοῦ καθυστερημένου παιδιοῦ ἂν τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο βρίσκεται σὲ ἀσθενικὴ κατάσταση. Κ' ἐκεῖνο ποὺ μεγαλώνει τὴ δυστυχία τοὺς, εἶναι ὅτι οἱ συνομήλικοί τοὺς καὶ τ' ἀδέρφια τοὺς ἀκόμα τὰ ἀποφεύγουν, κ' οἱ γονεῖς τοὺς ἐκνευρίζονται μαζί τοὺς, ἀντὶ νὰ φροντίζουν μαζί μὲ τὸ δάσκαλο καὶ τὸν γιατρὸ νὰ καλυτερεύσουν τὴν κατάστασή τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ τὸ ἐλευθερώσουν ἀπὸ τὸ αἶσθημα κατωτερότητας ποὺ τὸ πνίγει καὶ ἐντείνει τὴν ἀγωνία του.

Εἶναι ὅμως μεγάλο ἐντύχημα ὅτι στὰ καθυστερημένα παιδιά εἶναι ἀδύνατο νὰ ἔχουν ἀτροφίσει ὅλες οἱ αἰσθήσεις καὶ γι' αὐτὸ τὸ ἀκουσμα τῆς μουσικῆς προκαλεῖ, ἀκόμα καὶ στὰ πολὺ μικρά, ἰσχυρὰ ἀνταντακλαστικὰ φαινόμενα, ἀνάλογα μὲ τὴν ἰδιότυπη κατάσταση τοῦ καθένα.

Στὰ μαθήματά του καὶ στὶς ἐπιθεωρήσεις ποὺ ἔκανε σὲ σχολεῖα διαφόρων χωρῶν, ὁ Dalcroze εἶχε διαπιστώσει ὅτι, γιὰ νὰ πετύχει κάτι ἀπὸ ἓνα παιδί, δὲν ἔφτανε ν' ἀπευθυνθεῖ στὸ ἡθικὸ του αἶσθημα καὶ στὸ φιλότιμό του. Ἐκεῖνο ποὺ προσπάθησε παράλληλα ἦταν ν' ἀλλάξει τίς κινητικὲς συνήθειες τοῦ παιδιοῦ καὶ πείσθηκε πραγματικὰ ὅτι ἡ ἀποκατάστασή τῆς τάξης στὸ φυσικὸ ὄργανισμὸ τοῦ ἀτόμου φέρνει τὴν τάξη καὶ στὶς πνευματικὲς του ἐκδηλώσεις. Τὰ σύντομα, καθαρὰ καὶ κατηγορηματικὰ παραγγέλματα ἀποτελοῦν ἓνα εἶδος θεραπευτικῆς μάλαξης τοῦ ἡλιακοῦ πλέγματος καὶ ἡ ἐναρμόνιση τῶν μυϊκῶν καὶ τῶν πνευματικῶν μας κέντρων, τῶν ἐνστίκτων μας δηλαδὴ καὶ τῶν λογισμῶν μας, δημιουργεῖ ἄμεσες σχέσεις ἀνάμεσα στὴ βούληση καὶ στὶς πράξεις ποὺ πρόκειται νὰ ἐκτελεστοῦν.

Μιὰ ἀπὸ τίς μαθήτριες τοῦ Jaques Dalcroze, ἡ Doris Wulff, καθηγήτρια τῆς Ρυθμικῆς στὸ Cincinnati, ἀναφέρει σὲ ἐκθεσὶ τῆς ὅτι στὸ Κροατικὸ Νοσοκομεῖο γιὰ διανοητικὲς ἀρρώστιες οἱ γιατροὶ εἶχαν ἐπιβάλει σ' ἓνα ὅμιλο ἀρρώστων μουσικὲς καὶ ρυθμικὲς ἀσκήσεις καὶ εἶχαν διαπιστώσει ὅτι οἱ μαθητὲς καταλάβαιναν πολὺ πιὸ εὐκολὰ τὰ παραγγέλματα ἂν βρισκόνταν σὲ κίνηση παρὰ ἂν στέκονταν. Κ' ἄλλη μιὰ ἐπιβεβαίωση τῆς στενῆς συνεργασίας ποὺ γεννᾷ ἡ Ρυθμικὴ ἀνάμεσα στὶς φυσικὲς καὶ στὶς ψυχικὲς πράξεις τῶν ἀνωμαλῶν ἀτόμων.

Μιὰ ἄλλη μαθήτρια τοῦ Dalcroze, ἡ L. von Anlock, ἔδινε μαθήματα Ρυθμικῆς στὸ Ψυχιατρεῖο τοῦ Μπρεσλάου σὲ παιδιά καὶ ἐφήβους σχιζοφρενικοὺς, ἐπι-

ληπτικούς, ὑποτονικοὺς κλπ. Διαπίστωσε κ' αὐτὴ ὅτι, ἀκούοντας μουσικὴ, οἱ ἀρρωστοὶ ἐνοιῶσαν ἀπειρὴ χαρὰ καὶ ζητοῦσαν τὸν τοῖσιμὸ τῶν κομματιῶν ποὺ ἀκούαν καὶ ν' ἀποδώσουν τίς ἀποχρώσεις βαδίζοντας ἢ μὲ κινήσεις. Τὸ ἀκουσμα τῶν ταξινομημένων ἡχητικῶν ρυθμῶν τοὺς προκαλοῦσε μιὰν ἐδεργερτικὴ διέγερση καὶ τοὺς ἔδινε τὴ δυνατότητα νὰ ἐκφράσουν τίς σκέψεις καὶ τὰ αἰσθήματά τοὺς ὅπως ὁ καθένας μποροῦσε.

Ἀλλὰ κ' ἂν ἀκόμα ὑπάρχουν ἀνώμαλα παιδιά ποὺ δείχνουν πῶς ἔχουν χάσει κάθε ἐνστικτο πειθαρχίας, δὲν ἀξίζει τὸν κόπο νὰ δοκιμάσουμε τὸ κάθε τι γιὰ νὰ μπορέσουν κ' αὐτὰ νὰ ξαναβροῦν, ἔστω καὶ κομματιαστά, λίγο ἀπ' αὐτὸ τὸ ἐνστικτο;

Ὁ ἴδιος ὁ Dalcroze ἀναφέρει περιστατικὰ νῶν διανοητικὰ ἀναπήρων ποὺ μετὰ ἀπὸ μακροχρόνια μαθήματα Ρυθμικῆς κατόρθωσαν νὰ καλυτερέψουν τόσο τὴν κατάστασή τοὺς, ὥστε νὰ μπορέσουν ν' ἀναλάβουν ἐπεύθυνη δουλειά.

Ἡ Ρυθμικὴ βοηθεῖ τὸ σῶμα στὸ νὰ ὑπακούει εὐκολὰ, χωρὶς ἀντίσταση ἢ δισταγμὸ, στὶς προσταγὰς τοῦ νοῦ. Εἶναι δηλαδὴ στὴν οὐσία μιὰ ἀγωγή τοῦ μεγάλου συνμαθητικοῦ νεύρου ποὺ παίζει τόσο σπονδαῖο ρόλο καὶ ποῦ, σὲ συνεργασία μὲ τὸν ἐγκέφαλο, κατευθύνει τὴν ἐσωτερικὴ μας ζωὴ. Ὁ ρυθμὸς γίνεται, κατὰ τὴν ὥραία ἐκφράση τοῦ Dalcroze, ὁ «ἀρχοντας τοῦ ἐγκεφάλου» καὶ ἐπηρεάζει τὴν τελειωτικὴ μορφή κάθε ἐκδήλωσης.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Dalcroze ἐπηρεάσε σημαντικὰ καὶ τὸ μπαλλέτο, καὶ ἂν ἐφαρμοζόταν πλατύτερα σ' ὅλες τίς σχολές, θὰ τὸ ἀνέεωρε πραγματικὰ χαρίζοντας τὸν περισσότερη ζωτικότητα καὶ ἐκφραστικότητα.

Ὁ κλασσικὸς χορὸς, σύλληψη καὶ γέννημα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἔχει δημιουργήσει ἓνα κώδικα ἀπὸ σπονδαῖες σωματικὲς ἀσκήσεις καὶ ποικίλες κινήσεις ἀρμονικῆς. Καὶ τὸ νεώτερο μπαλλέτο τίς χρησιμοποιεῖ ἀκόμα καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὰ μέσα αὐτὰ ἀναπτύσσουν τὴν ἐδλυγισία, τὴ γοργότητα, τὴν κίνηση καὶ τὴν ἀνάλαφρη χάρη ποὺ τόσο θαυμάζουμε σὲ πολλοὺς χορευτὲς. Ἀλλὰ ὅσο κ' ἂν πλησιάζει στὸ ἀπόλυτα τέλειο ἡ τεχνικὴ ἐνὸς μπαλλέτου, δὲ μπορεῖ αὐτὴ μόνη τῆς νὰ σιάζει στὸ ἀπόλυτα τέλειο ἡ τεχνικὴ ἐνὸς μπαλλέτου, δὲ μπορεῖ αὐτὴ μόνη τῆς νὰ μᾶς ικανοποιήσει. Γιατὶ ἡ τεχνικὴ εἶναι βέβαια ἀπαραίτητη σὲ κάθε κλάδο, δὲν μᾶς ἀποκαταλείνει. Ἡ τεχνικὴ εἶναι ἀπαραίτητη, ὡς ποῦμε, κάθε τέχνης. Ἡ τεχνικὴ ἀποτελεῖ ὅμως παρὰ μόνο τὴ βάση, τὸ ἀλφάβητο, ὡς ποῦμε, κάθε τέχνης. Ἡ τεχνικὴ ἀνάγεται σὴ νόση, κ' ἂν ἀρκεσθεῖ κανεὶς μόνο σ' αὐτή, θὰ καταπνίξει ἓνα ἀνάγεται σὴ νόση, κ' ἂν ἀρκεσθεῖ κανεὶς μόνο σ' αὐτή, θὰ καταπνίξει ἓνα ἀντόματο ἐφαρμογῆς καλλιτεχνικῶν τύπων. Γιὰ νὰ παρασκευασθεῖ μιμητῆς, ἓνα ἀντόματο ἐφαρμογῆς καλλιτεχνικῶν τύπων. Γιὰ νὰ παρασκευασθεῖ τέλειο καὶ ὁλοκληρωμένο τὸ ἔργο τέχνης, πρέπει ἡ τεχνικὴ του νὰ συμπληρώνεται ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ὀνομάζουμε style, τὸ ἀνώτερο καὶ ἰδιαίτερο ἔφος τοῦ δημιουργοῦ καλλιτέχνη ποὺ φανερῶνει τὴν προσωπικότητά του. Κ' ἀκόμα πρέπει τὸ ἔργο τέχνης γιὰ νὰ συγκινήσει, νὰ εἶναι καὶ τὸ ἴδιο τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἰσχυρᾶς καλλιτεχνικῆς συγκίνησης καὶ νὰ μὴ ἀπαρνέται τὴ Φύση.

Σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ λάθος πέφτει καμμιά φορὰ τὸ νεώτερο μπαλλέτο. Γιατὶ ἡ φυσικότητα τῆς σωματικῆς μας κίνησης ἔχει καταστραφεῖ ἀπὸ τίς συνήθειες καὶ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς μας ποὺ κάθε μέρα ἀπομακρύνεται καὶ πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴ Φύση. Ὁ τρόπος ποὺ ντυνόμαστε, ἡ δουλειὰ σὲ κλειστοὺς χώρους μακριὰ ἀπὸ τὸν καθαρὸ ἀέρα, οἱ ἀντικανονικὲς ὥρες τοῦ ὕπνου μας, ὅλα αὐτὰ, σὰν ἀντίθετα πρὸς τὴ φυσικὴ ζωὴ, ποὺ γι' αὐτὴν εἴμαστε πλασμένοι, ἐμποδίζουν τίς φυσιολογικὲς ἐκδηλώσεις τοῦ σώματός μας. Οἱ στάσεις καὶ οἱ κινήσεις τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς εἶναι μετρημένες καὶ πάντα οἱ ἴδιες καὶ αὐτὸ φαίνεται ἄμέσως μὲ τὴν θέλησίν μας νὰ ἐκφράσομε τὰ ἐσωτερικά μας αἰσθήματα μὲ κινήσεις βέβαια χρησιμοποιεῖ στὶς ἐκτελέσομε ἢ κινούμεστε ρυθμικά. Ὁ χορευτῆς βέβαια χρησιμοποιεῖ στὶς ἐκτελέσεις του κάθε εἶδους αἰσθητικὴ κίνηση, ποὺ δὲν ἔχει ὅμως πάντα φυσικότητα καὶ τοῦ ἐρμηνευτῆ, πολλὰς φορὲς γίνεται συμβατικά, γιατί εἶναι κίνηση διδαγμένη ἀπὸ πρὶν καὶ παίρνει στὸ τέλος τὴ μορφή αὐτοματισμοῦ.

Καὶ ἡ ἴδια ἡ Παύλοβα, ἡ μεγάλη χορεύτρια, ὁμολογοῦσε ὅτι πολλὰς φορὲς τῆς συνέβηκε, μιὰ κατακάθαρη καὶ ἀρμονικὴ σύλληψη νὰ μὴ μπορεῖ εὐκολὰ νὰ τὴν

υποδώσει πλαστικά, γιατί της έρχονται στο νου ώρισμένες ακαδημαϊκές αυτοματισμένες στάσεις που της ενόθρευαν το αυθόρμητο της κίνησής της. Η αισθητική κίνηση πρέπει να είναι στυλιζαρισμένη αλλά αυθόρμητη, γιατί εκφράζει αισθήματα και συγκινήσεις που κάθε στιγμή αλλάζουν μορφή. Γι' αυτό ο Dalcroze ένωσε την επιτακτική ανάγκη ν' αναμορφώσει την τεχνική της σωματικής κίνησης με τα δοκιμασμένα μέσα, με τα όποια έχει διαμορφωθεί η τεχνική της μουσικής. Γιατί η μουσική, περισσότερο από κάθε άλλη τέχνη, περισσότερο ακόμα και από την ποίηση, είναι κατάλληλη να προκαλέσει την αυθόρμητη κίνηση, αφού πηγάζει από το αίσθημα και μόνο έμμεσα από τη σκέψη. Και η τέχνη της σωματικής κίνησης, που θα καλλιεργηθεί μ' αυτό τον τρόπο, θα μπορεί να εκφράζει κάθε είδους συναισθημα, αφού και η μουσική, που θα την εμπνέει και θα την καθοδηγεί, κατορθώνει να εκφράζει όλες τις ανθρώπινες αλήθειες με τα μέσα που διαθέτει, με το ύψος του ήχου, με την ένταση και τη διάρκειά του, με τις αυξομειώσεις του, με τις αποχωρώσεις του. Ένα από τα πρώτα μπαλλέτα που χρησιμοποίησαν τα παραπάνω μέσα στις εκτελέσεις τους, είναι το μπαλλέτο της Όπερας της Στουτγάρδης που εκπαιδεύθηκε από μαθήτρια του Dalcroze και που οι κριτικοί της εποχής το πρότειναν σαν παράδειγμα για μίμηση, επαινώντας τις ανώτερης ποιότητας δημιουργίες του και την «άκουστικήν εδλυγισία» του.

Μ' αυτό τον τρόπο βέβαια ο χορευτής δεν μεταφράζει σχολαστικά με τις κινήσεις του όλες τις λεπτομέρειες των μουσικών ρυθμών. Εκείνο που θα πετύχει μ' αυτή την απόλυτη και βαθειά συνεργασία με τη μουσική, θα είναι ν' αποδώσει πιστά το χαρακτήρα της μουσικής που άκουει και να μετουσιώσει σε παλλόμενη σωματική κίνηση τις συγκινήσεις που του γεννάει η μουσική και τις ενδόμυχες παρορμήσεις της ύπαρξής του.

Αυτό είναι το έργο που έβαλε για σκοπό της ζωής του ο Emile Jaques-Dalcroze, ένας από τους μεγαλύτερους και ίσως ο τολμηρότερος παιδαγωγός της εποχής μας.

Την πολύτιμη διδασκαλία του την προόριζε τόσο για τα παιδιά όσο και για τους μεγάλους, γυναίκες και άνδρες, αφού η φυσικοφυσική κίνηση διεγείρει το κριτικό αίσθημα και την ικανότητα συγκέντρωσης, αυθόρμητισμού και προσωπικής επιπόνησης. Είχε καθιερώσει τις γνωστές και περιζήτητες τάξεις του για κυρίως όπου, εκτός από άλλους, εφοίτησαν και πολλοί διανοούμενοι, σκηνοθέτες, μουσικοί, ζωγράφοι και κάθε είδους καλλιτέχνες που, χάρις σ' αυτή τη διδασκαλία, μπόρεσαν να συνειδητοποιήσουν και ν' αξιοποιήσουν το τάλαντό τους.

Γιατί μια όμαλη και ολοκληρωμένη ζωή γεννιέται μόνον αν κατορθώσουμε να εναρμονίσουμε τα νευρικά μας κέντρα, να τακτοποιήσουμε τις κινητικές μας εκδηλώσεις και ν' αποκαταστήσουμε την ισοροπία ανάμεσα στις αντιμαχόμενες δυνάμεις του οργανισμού μας.

Κι' αυτό το θαύμα μόνο με το Ρυθμό και τη Μουσική μπορεί να συντελεσθεί. Με την παράξενη δύναμη φυσικής και ήθικης διέγερσης που κλείνει μέσα της, θ' απλώσει η μουσική και θα στερεώσει ταχύτατες γέφυρες επικοινωνίας ανάμεσα στο σώμα και στο νου, κι' έπειτα θα εξεγεννίσει και θα στυλιζάρει με τρόπο ιδανικό όλες τις σωματικές μας κινητικές εκδηλώσεις.

Ο Jaques Dalcroze σύνθεσε πολλά έργα για το θέατρο και για διάφορα όργανα, τραγούδια που έγιναν λαϊκά σ' όλη την Ελβετία, και άπειρα παιδικά τραγούδια για τη Ρυθμική (rondes). Αλλά και το φιλολογικό του έργο είναι σημαντικό. Έγραψε παιδαγωγικά και επιστημονικά βιβλία σε ύφος ζωντανό και πρωτότυπο, όπου καθρεφτίζεται η βαθειά του πείρα και η αγάπη του στους ανθρώπους.

Εκείνο όμως που πιο πολύ θα κάνει γνωστό τον Emile Jaques-Dalcroze στις κατοπινές γενεές, θα είναι η ευεργετική επίδραση που θα έχει η Ρυθμική του στη νεολαία. Σ' αυτόν θα χρωστάει την απαλλαγή της από κάθε είδους νευρικές αντιστάσεις και τη νίκη της απάνω στο έλευθερωμένο της σώμα.

ΖΩΗ ΦΡΑΝΤΖΗ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΙΝΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ

ΕΛΒΕΤΙΑ

Δέκα χαρακτηριστικά της παγκόσμιας εκπαιδευτικής δραστηριότητας κατά το έτος 1954

Με βάση τις σχετικές με την εκπαιδευτική κίνηση εκθέσεις 63 χωρών (χωρών που οι αντιλήψεις τους διαφέρουν κάποτε όσο οι ιδέες των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής από τις θεωρίες της Σοβιετικής Ρωσίας), τα «Διεθνή Χρονικά της Παιδείας», που δημοσιεύονται από την Ούνεσκο και το Διεθνές Γραφείο της Παιδείας της Γενεύης, διατυπώνουν ως εξής τα χαρακτηριστικά της παγκόσμιας εκπαιδευτικής δραστηριότητας κατά το έτος 1954 :

1. Στο κεφάλαιο της σχολικής διοίκησης οι τάσεις προς τη συγκέντρωση ή προς την αποκέντρωση φαίνεται να ισοσταθμίζονται μέτρα υπέρ της αυτονομίας έχουν ληφθεί ιδίως στο πλαίσιο της ανώτατης και πανεπιστημιακής παιδείας.

2. Οι προοριζόμενες για την εκπαίδευση πιστώσεις αυξήθηκαν σε όλες τις χώρες που έδωσαν στοιχεία για τη χρηματοδότηση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων τους. Οι αυξήσεις συχνότατα κυμαίνονται ανάμεσα στο 11 ή στο 22ο/ο σχετικά με τις δαπάνες του προηγούμενου χρόνου.

3. Ο λογαριασμός των σχολικών οικοδομών, που απορροφούν σεβαστό μέρος των πιστώσεων, απολήγει παντού με παθητικό. Για πρώτη φορά μνημονεύεται ότι οι οικοδομές που προορίζονται για τη Μέση και για την Επαγγελματική Εκπαίδευση, έχουν σε μερικές περιπτώσεις ξεπεράσει σε σπουδαιότητα όσες έγιναν μέσα στον ίδιο χρόνο για τη Στοιχειώδη Εκπαίδευση.

4. Η ποσοτική ανάπτυξη εξακολουθεί να εκδηλώνεται σε όλες τις βαθμίδες της παιδείας. Στις χώρες που έδωσαν

στοιχεία για το ζήτημα τούτο, η αύξηση του αριθμού των μαθητών στα δημοτικά σχολεία έφθασε κατά μέσον όρο στο 5 ο/ο και στα σχολεία της Μέσης στο 8 ο/ο. Ακριβώς για ν' αντιμετωπίσουν αυτή την αύξηση του μαθητικού πληθυσμού, οι Αρχές μιάς δεκάδας χωρών έλαβαν μέτρα εύνοια για την ανάπτυξη της ιδιωτικής παιδείας.

5. Σχεδόν το 1/3 των χωρών ανέλαβαν ή πραγματοποιήσαν την αναθεώρηση του συστήματος σπουδών ή του προγράμματος διδασκαλίας στα σχολεία της Στοιχειώδους Παιδείας.

6. Ο μισός χώρος (διπλάσιος αριθμός από το προηγούμενο έτος) άρχισαν μεταρρυθμίσεις στη Μέση Εκπαίδευση κατά το έτος 1953-1954. Το γεγονός τούτο, προστιθέμενο σ' εκείνο που σημειώσαμε παραπάνω (άρθρ. 3) για τις σχολικές οικοδομές, έρχεται να επιβεβαιώσει την εντύπωση ότι η Μέση Εκπαίδευση γίνεται όλο και περισσότερο το κέντρο της παγκόσμιας εκπαιδευτικής κίνησης.

7. Ός προς την ανάπτυξη της επαγγελματικής παιδείας, που εκδηλώνεται με την αναδιοργάνωση και την προσαρμογή του συστήματος σπουδών και των προγραμμάτων διδασκαλίας προς τις νέες ανάγκες, οι σχετικές προσπάθειες κατά το έτος 1953-1954 συγκεντρώνονται κυρίως στην έμπορική εκπαίδευση.

8. Επειδή ο σχολικός πληθυσμός εξακολουθεί να αυξάνει, ενώ παράλληλα παραμένουν οι αιτίες που προκαλούν την ανεπάρκεια του διδακτικού προσωπικού στη Στοιχειώδη και μάλιστα στη Μέση Εκπαίδευση, η κρίση εξακολουθεί να γίνεται αισθητή. Ωστόσο μερικές χώρες, όπου η μάχη για την εξεύρεση δασκάλων στέφθηκε από έπιτυχία, αρχίζουν να αντιμετωπίζουν το μέλλον με λιγότερη απαισιοδοξία.

9. Στις δύο χώρες μία έλαβε μέτρα

για την κατάρτιση του διδακτικού προσωπικού των δημοτικών σχολείων. Και (γεγονός όχι λιγότερο σημαντικό) στις τέσσερις χώρες μία προσπάθησε να καλυτερέψει το σύστημα της μόρφωσης του διδακτικού προσωπικού της Μέσης Παιδείας, ενώ μόνο μία χώρα στις επτά καταπιάστηκε με το πρόβλημα της προπαρασκευής των δασκάλων της επαγγελματικής παιδείας.

10. Οι μισθοί του διδακτικού προσωπικού αναπροσαρμόστηκαν σε λίγο περισσότερες από το ένα τρίτο των χωρών. Ανάμεσα στα μέτρα κοινωνικής προστασίας ή εκείνα που τείνουν προς την καλυτέρευση των όρων ζωής των εκπαιδευτικών λειτουργών, πρέπει να μνημονεύσουμε τις ευκολίες της στέγης που αναπτύχθηκαν αυτό το χρόνο αίσθητά. Μάρτιος 1955.

Ανακοίνωση του Διεθνούς Γραφείου της Παιδείας της Γενεύης.

ΓΑΛΛΙΑ

Τα τοπικά αρχεία και η σπουδή του περιβάλλοντος

Στα Διδακταλεία Λειτουργιών της Στοιχειώδους Παιδείας οργανώθηκαν διαλέξεις για τον τρόπο που μπορούν να χρησιμοποιούνται τα κοινοτικά Αρχεία από τους μέλλοντες δασκάλους. Σκοπός των διαλέξεων είναι να μυούνται οι εκπαιδευτικοί στις μεθόδους σπουδής του τοπικού περιβάλλοντος με τη συγκέντρωση τεκμηρίων και πληροφοριών από υπεύθυνες πηγές. Για την προαγωγή των μελετών του είδους τούτου προκηρύσσονται συχνά και διαγωνισμοί «φυτρώσι ιστορικών» για μαθητές 12 χρόνων.

ΟΥΓΓΑΡΙΑ

Μεταρρύθμιση της Μέσης Παιδείας

Γιανό προσαρμοσθεί η Μέση Εκπαίδευση στις μεταπολεμικές ανάγκες, αύξηθηκε σημαντικά ο αριθμός των Μέσων Τεχνικών Σχολών. Ο τύπος αυτός επαγγελματικού σχολείου περιλαμβάνει τέσσερα έτη σπουδών και είναι ισότιμος με το Γυμνάσιο. Κύριος σκοπός των Μέσων Τεχνικών Σχολών είναι να αναπτύξουν τη γενική μόρφωση των μα-

θητών και να τους κατάρτιζουν τεχνικά και πρακτικά. Η θεωρητική παιδεία, που προσφέρουν, θα επιτρέπει στους πύθ προικισμένους απ' αυτούς να εισάγονται κατόπιν στα διάφορα τεχνικά πανεπιστήμια (Πολυτεχνεία) για ανώτερες σπουδές.

ΙΡΑΝΔΙΑ

Ελεύθερα μαθήματα κατ'εκλογήν των Δασκάλων

Το νέο Πρόγραμμα της Στοιχειώδους Παιδείας παρέχει σε όσους Δασκάλους το επιθυμούν τη δυνατότητα να αφιερώνουν μισήν ή μέρα την εβδομάδα σε θέματα που δεν αναγράφει το Πρόγραμμα. Αυτή η καινοτομία υπόσχεται πολλά, αφού επιτρέπει στο Δάσκαλο να δίνει μεγαλύτερο πλάτος και ποικιλία στο περιεχόμενο της διδασκαλίας του, να αυξάνει το ενδιαφέρον των μαθητών του και να κάνει πιο ζωντανό το σχολικό χώρο.

ΙΣΡΑΗΛ

Ο νέος νόμος για τη Δημόσια Εκπαίδευση ορίζει ότι τα 75 ο/ο από την ύλη που αναγράφει το Αναλυτικό πρόγραμμα της Στοιχειώδους Παιδείας, θα είναι κοινά για όλα τα σχολεία της χώρας, ενώ τα υπόλοιπα 25 ο/ο θα είναι θέματα ιδιότυπα, που θα προσδιορίζονται σε κάθε σχολείο ανάλογα με τις ανάγκες των γονέων ή των παιδιών

ΑΓΓΛΙΑ

Αγώνες κατά των κακών παιδικών έφημερίδων

Τελευταία ιδρύθηκε στην Αγγλία Σύλλογος με σκοπό την καταπολέμηση των κακών παιδικών εφημερίδων. Το Συμβούλιο του Συλλόγου όρισε ως εξής τις επιδιώξεις του: α) να κινήσει το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης δείχνοντας πόσο σοβαρή είναι η σημερινή κατάσταση β) να εμποδίσει την πώληση κακών παιδικών εφημερίδων εικονογραφημένων και γ) να ενθαρρύνει τη συγγραφή και την έκδοση λογοτεχνικών βιβλίων υγιών και ελκυστικών για παιδιά. (Από το Bulletin du Bureau International d'Education της Γενεύης, 1ου τριμήνου 1955).

Μετάφρ. Ε.Π.Π.

ΣΧΟΛΙΑ ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ο νέος Ακαδημαϊκός

Στη συνεδρίαση της 28ης Απριλίου η Ακαδημία Αθηνών εξέλεξε νέο μέλος της στην έδρα της Λογοτεχνίας τον ποιητή κ. Γεώργιο Αθανασιάδη-Νόβα. Η είδηση ακούστηκε με βαθειά ικανοποίηση από τους κύκλους των Γραμμάτων μας, αλλά και από το πλατύ κοινό, γιατί ο κ. Αθανασιάδης-Νόβας και ως λογοτέχνης και ως δημοσιογράφος και ως πολίτης έχει πολύ εκτιμηθεί από την Ελληνική Κοινωνία και θεωρείται από τους εκλεκτούς πνευματικούς ανθρώπους του τόπου μας. Με το ψευδώνυμο Γ. Αθάνας έχει εκδώσει τις ποιητικές συλλογές: «Πρωινό Ξεκίνημα», «Αγάπη στον Έπαχτο», «Καιρός Πολέμου», «Είρμός», «Δροσεροί Καυμοί», «Τραγούδια των Βουνών» (1954) και «Ευδοκία» (1955). Επίσης συλλογές διηγημάτων με τους τίτλους: «Πράσινο Καπέλλο», «Δέκα Έρωτες» και «Απλοϊκές συλλογές».

Ο,τι χαρακτηρίζει την ποίηση του κ. Αθανασιάδη-Νόβα είναι ένας καθαρός μελωδικός τόνος, λιτή, γνήσια δημοτική έκφραση, τρυφερότητα και ευγένεια, και γενικότερα μια πολύ ανθρώπινη αντίληψη της ζωής και η αγάπη προς τη Φύση, τη Φύση την ελληνική, και τα απλά πλάσματα του Θεού. Ιδιαίτερα εκτιμήθηκαν τα «Τραγούδια των Βουνών», μια από τις τελευταίες ποιητικές συλλογές του. Έδω έχουμε μια γνήσια ποιητική φωνή, κρυστάλλινη και δροσερή σαν το νερό της πηγής. Ο κ. Αθανασιάδης-Νόβας αποφεύγει εμπρόθετα τους περίτεχνους εκφραστικούς τρόπους και θέλει τα ποιήματά του να μιλούν άμεσα και βαθιά στην ψυχή των αναγνωστών του. Να είναι μόνο τραγούδια ολοκάθαρα, μελωδικά, γραφικά σαν εκείνα που έχει χαρίσει στην εθνική γραμματεία μας ο ανεκτίμητος δημοτικός μας λόγος. Και πρέπει να ομολογηθεί ότι το κατορθώνει, κάποτε σε βαθμό εκπληκτικό. Από την αποψη αυτή ο λυρισμός του έχει χαρίσει σελίδες εκλεκτής ποιότητας στη λογοτεχνία μας.

Ας σημειωθεί ότι ιδιαίτερη χαρά δοκίμασε από την εκλογή του νέου Ακαδημαϊκού ο εκπαιδευτικός μας κόσμος που έχει γνωρίσει τον κ. Αθανασιάδη-Νόβα κατ'επανάληψη ως Υπουργό της Παιδείας. Και σ' άλλα ύψηλα αξιώματα της πολιτείας (π.χ. ως Αντιπρόεδρος της Βουλής, Υπουργός των Εσωτερικών και της Βιομηχανίας κλπ.) έχει διαπρέψει. Το πέτασμα του όμιος από το Υπουργείο της Παιδείας έδειξε τα σπάνια χαρίσματα του χαρά του: τον αληθινό πόνο του για το ελληνικό σχολείο και τους λειτουργούς του, το βαθύ του αίσθημα της δικαιοσύνης προς όλους, τη φωτισμένη του αντίληψη για τα προβλήματα της παιδείας μας και πρό πάντων το ήθικό του

σθένος, την γενναϊότητα του να βροντοφωνεί την αλήθεια και να αγωνίζεται για την επιβολή της. Όσες φορές ως βουλευτής και υπουργός διαχειρίστηκε τα Κοινά, εργάστηκε με άκραν εντιμότητα, με ζήλο και με άγρυπνο το αίσθημα της ευθύνης. Είναι στο στίβο της πολιτικής μια από τις αληθινά φωτισμένες και προοδευτικές δυνάμεις του τόπου μας.

Η «Παιδεία και Ζωή» συγγαίρει ολόψυχα τον κ. Αθανασιάδη-Νόβα για την αξία έκλογής του. Συγγαίρει επίσης και το Ανώτατο Πνευματικό μας Ίδρυμα για την πανηγυρική απόφασή του να τον κατατάξει ανάμεσα στα μέλη του. Με αυτή την ψήφο της η Ακαδημία Αθηνών έτιμησε όχι μόνο τον ποιητή Γ. Αθάνα, αλλά και τον εαυτό της.

Ε.Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

Αλβέρτος Αϊνστάιν

Μια μεγάλη διάνοια, που μόνο με τις κορυφαίες της πνευματικής μας ιστορίας μπορεί να συγκριθεί, έπαψε να λειτουργεί: ο ίδρυτής της θεωρίας της σχετικότητας που ήρθε ν' αντικαταστήσει την περίφημη έρμηνεία του Σύμπαντος από τον Νεύτωνα, ο καθηγητής Αλβέρτος Αϊνστάιν δεν ζει πιά. Με το θάνατό του ο κόσμος έχασε όχι μόνο ένα μεγάλο θεωρητικό της Φυσικής που άνοιξε καινούργιους δρόμους τόσο στη θεωρητική έρευνα όσο και στις τεχνικές εφαρμογές της επιστήμης, αλλά και ένα κορυφαίο ανθρωπιστή, κάτοχο της ελευθερίας, σοφό με ύψηλο φρόνημα, από τους τύπους εκείνους που ελάμπρυναν τον πολιτισμό μας, αλλά με το πέρασμα του καιρού και την αλλαγή των επιστημονικών ήθων γίνονται—δυστυχώς—όλο και σπανιότεροι στους χρόνους μας. Γι' αυτό και η είδηση του θανάτου του είχε τόσο και τέτοιαν απήχηση σε όλα τα πλάτη (πρά γεωγραφικά και τα πολιτικά) της οικουμένης.

Δίκαια τιμώνται οι εγκέφαλοι της Επιστήμης. Οι άνθρωποι που αγωνίζονται δεινόν αγώνα για ν' αποσπάσουν από τη Φύση τα σκοτεινά μυστικά της, ν' έται να διευκολύνουν την πρακτική χρησιμοποίηση των δυνάμεών της για την επίτευξη ανθρωπίνων σκοπών. Χωρίς αυτούς, το μόχθο και τις θυσίες τους, δεν θα έκανε ο πολιτισμός μας τα μεγάλα βήματα της πρόοδου που τον έφεραν σήμερα σε τόσην ακμή. Κάτι άλλο όμως, κάτι περισσότερο από το να ζητεί ο κόσμος από τους σοφούς που χειρίζονται με φαντασία και δεξιότητα τους πολύπλοκους τύπους των Μαθηματικών και τις λεπτές συσκευές του πειραματικού εργαστηρίου, για να τους δώσει θέση μέσα στο πάνθεο των πνευμα-

τικῶν ἡρώων τῆς ἱστορίας του. Τοὺς ζητεῖ νὰ συνδυάζουν τὶς δημιουργικὲς ἐπιστημονικὲς ἱκανότητές τους μ' ἕνα βάθος ἀνθρωπιάς πού νὰ ξεπερνᾷ τὰ κοινὰ μέτρα, μὲ μιὰν ἀνώτερη ποιότητα ἥθους, πού μπορεῖ νὰ γίνῃ ὑπόδειγμα γιὰ τοὺς μεταγενέστερους, θησαυρὸς γιὰ τὴν παιδεία τους. Τέτοιος ὑπῆρξε ὁ Ἀϊνστάιν, καὶ γιὰ τοῦτο τόσο πολὺ τιμήθηκε ἀπὸ τὸν κόσμον ὁλόκληρο. Στὸ πρόσωπό του θαυμάσθηκε ὁ σοφὸς καὶ ὁ ἀνθρωπιστὴς μαζί.

Τὶ προβλήματα—ὄχι μαθηματικὰ ἢ Φυσικῆς, ἀλλὰ ἠθικὰ—ἔχει δημιουργήσει γιὰ τοὺς ἐρευνητὲς ἢ καταπληκτικὴ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς τοῦ καιροῦ μας. Ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς κατέχουν καίριες θέσεις καὶ μποροῦν μὲ τὶς θεωρητικὲς ἢ τεχνικὲς κατακτήσεις τους νὰ ἐπηρεάσουν τὶς τύχες τῆς οἰκουμένης, θὰ περνοῦν κάποτε ὄρες ἀπίστευτα τραγικῆς. Ἡ πρόοδος στὸ κεφάλαιο τοῦτο ἔγινε δίκιο μαχαίρι: μπορεῖ καὶ νὰ καλυτερέψῃ τὴν τύχη τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν ἐξολοθρεύῃ ἀπὸ τὸ πρῶτο τοῦ γῆς. Ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ πῶς θὰ χρησιμοποιηθεῖ. Ὅταν ὅμως μὲ τόσο ζῆλο καὶ τόσην ἐπινοητικότητα τὸ κατασκευάζει ὁ σοφὸς καὶ τὸ ἀκονίζει, πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι βέβαιος γιὰ τὶς προθέσεις ἐκείνου πού θὰ τὸ πάρει αὐριο στὰ χέρια του, γιὰ νὰ τὸ μεταχειριστεῖ; Ἀλλὰ ἔχει πάλι τὸ δικαίωμα νὰ κρύψῃ τὸ τάλαντο βαθιά στὴ γῆ, ἀπὸ φόβο μήπως ἀπὸ τὰ κέρδη του ἐπωφεληθοῦν οἱ κακοί; Ἄν ὅλοι κάνουν τὸ ἴδιο, πῶς θὰ προκόψουμε;

Ἔτσι περίπου τίθεται τὸ πρόβλημα τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν ἄγρυπνη συνείδηση τοῦ σοφοῦ τῆς ἐποχῆς μας. Τὸ πόσο βαθιὰ εἶχε ἀναταράξει τὸν Ἀϊνστάιν, φαίνεται ἀπὸ τὰ γραπτὰ καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους του, πού ξαναδόθηκαν στὴ δημοσίευσή του μετὰ τὸ θάνατό του. Ὁ ἴδιος ἐπίστευε ὅτι ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἐντελῶς ἀνεύθυνη γιὰ τὴν κακὴ χρησιμοποίησή τῶν εὐρημάτων της. Συνήθιζε νὰ λέγει ὅτι ἡ παρατήρηση τῶν ἀστεριῶν ἔδωσε στὸν ἄνθρωπο τὶς πρώτες μαθηματικὲς καὶ φυσικὲς ἐννοιες, ὅμως κανεὶς δὲν ἐθεώρησε τὰ οὐράνια σώματα ὑπεύθυνα γιὰ τὶς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλωστε κατὰ βάθος ἦταν φύση αἰσιόδοξη. Εἶχε ριζωμένη μέσα του τὴ συγκινητικὰ ὥραία ἐλπίδα ὅτι ἐκεῖνο πού θὰ σώσει τὸν κόσμον (γιατὶ τελικὰ θὰ τὸν φωτίσει) εἶναι ὄχι λιγότερη, ἀλλὰ περισσότερη, ἐντατικότερη καὶ πρὸ ἀποφασιστικῆς ἀναζήτησής τῆς ἀλήθειας. Εἴμαστε ἀκόμη ἀμαθεῖς, γι' αὐτὸ διαχειριζόμαστε μὲ τόσην ἐλαφρότητα καὶ ἀπειρισκαψία τὰ πολὺτιμα κεφάλαια πού μᾶς ἐμπιστεύεται ἡ Ἐπιστήμη. Ἡ φρόνηση θάρρει μαζί μὲ τὸ μεγαλύτερο φωτισμὸ τοῦ πνεύματος.

Εἶναι θαυμαστὴ αὐτὴ ἡ ἀπερίοριστα μεγάλη ἐμπιστοσύνη στὸν ἄνθρωπο καὶ στὸ μέλλον του. Πίστη βαθειὰ καὶ ἀκλόνητη ὅλων τῶν κορυφαίων ἀνθρωπιστῶν, ἀποτελεῖ τὴ μυστικὴ τους δύναμη καὶ ὁμορφαίνει τὸ μεγαλεῖο τους.

Ἡ «Παδεία καὶ Ζωὴ» συμμετέχοντας στὸ παγκόσμιον πένθος γιὰ τὴν ἀπώλεια τοῦ μεγάλου σοφοῦ θὰ δημοσιεύσει στὸ ἐρχόμενο τεῦχος τῆς εἰδικῆς ἀρθρο γιὰ τὴ σημασία τοῦ ἔργου του, γραμμένο ἀπὸ τὸν διαπρεπῆ Καθηγητὴ τοῦ Ἑθν. Μετσοβίου Πολυτεχνείου κ. Κωνσταντῖνο Γεωργιόπουλο.

Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Κ. Α. Ρωμαίου, Ἀκαδημαϊκοῦ «Μικρὰ Μελετήματα», Θεσσαλονίκη 1955, σελ. 356.

Διονυσίου Σολωμοῦ «Ἀπαντα. Τόμος Β': Πεζὰ καὶ Ἰταλικά». Ἐκδοσις καὶ σημειώσεις Ἀνδρου Πολίτη, Ἀθήνα, Ἰκαρος, 1955, σελ. 369.

Γ. Ἀθάνη (Γ. Ἀθανασιάδης-Νόβα) «Εὐδοκία» (ποιήματα), Ἀθήνα 1955, σελ. 196.

Κώστα Οὐράνη «Γλαυκοὶ Δρόμοι—Βορεινὲς Θάλασσες» (ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις), Ἀθήνα 1955, σελ. 318.

Θεοδῶρου Εὐδὴ «Ὁ πλεονασμὸς στὴ Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία» (ἀντ. τεύχος πρὸς τιμὴν Oct. Merlier), Ἀθήναι 1955.

Θεοδῶρου Χαλαμπίδη, Ὑποδιευθ. Μαρσαςλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας «Θέματα Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ», Ἀθήναι 1955, σελ. 183.

Γ. Α. Μαρίνου, ἱατροῦ «Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἐπιστήμην καὶ τὴν Φιλοσοφίαν», Ἀθήναι 1955, σελ. 241.

Γρηγ. Δ. Ἀνδρουτσόπουλου «Ὁ Ἑλληνισμὸς ὑποφῆτης τοῦ Χριστιανισμοῦ», Ἀθήναι 1955, σελ. 81.

Κ. Μελισσαροπούλου «Ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τὴν ἀποψὲ τοῦ Ὀρθολογισμοῦ καὶ τοῦ Μυστικισμοῦ», Ἀθήναι 1955, σελ. 91.

Σαράντου Παυλέα «Αἰσιοδοξία καὶ Περὶ φάνεια» (ποιήματα), Θεσσαλονίκη 1955, σελ. 32.

Νικηφόρου Βρεττάκου «Τὰ Ποιήματα, 1929-1951», Ἀθήνα 1955, σελ. 198.

Ἀλεξάνδρας Ευλᾶ «Ἐνα καλοκαίρι χάθηκε» (ποιήματα), Ἀθήνα 1955, σελ. 70.

«ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

Η "ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ,"

θὰ δημοσιεύσει στὰ τεύχη της τοῦ ἔτους 1955 τὶς μελέτες:

LOUIS MEYLAN

1. «Τὸ πρωτεῖο τῆς ἀγωγῆς»

Φ. ΛΟΓΟΘΕΤΗ

2. «Πηνελόπη Δέλτα»

ΒΑΣ. ΑΡΧΟΝΤΙΔΗ

3. «Ἡ πρωτόγονη σκέψη στὰ λαϊκὰ ἔθιμα»

Κ. Ν. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

4. «Προβλήματα διδασκαλίας τῶν Ἀρχαίων κειμένων»

PIERRE DUQUET

5. «Αἰσθητικὴ ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ»

G. MIALARET

6. «Μερικὲς ψυχολογικὲς πλευρὲς τῆς διδασκαλίας τῶν Μαθηματικῶν»

Κ. ΛΑΖΑΡΙΔΗ

7. «Πῶς νὰ μάθουμε γράμματα σ' αὐτοὺς πού δὲν ξέρουν»

κ. τ. λ. κ. τ. λ.

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

μοναδικό στην Ελλάδα επιστημονικό
παιδαγωγικό περιοδικό, που αντιπροσωπεύει
την προοδευτική εκπαιδευτική κίνηση
στή χώρα μας, μπήκε από το 1955

στο 9^ο έτος τῆς ζωῆς της.

Ἡ Συνδρομὴ γιὰ τὸ ἔτος 1955
(τεύχη 10, 8 ἀπλὰ καὶ 2 διπλὰ)

ὁρίσθηκε γιὰ νομικὰ καὶ φυσικὰ πρόσωπα
σὲ δραχμὲς (νέες) 75.

Ἐξωτερικοῦ δραχ. 90 (δολλάρια 3).

Η ΠΑΙΔΕΙΑ καὶ ΖΩΗ

γράφεται καὶ τυπώνεται μὲ προσωπικὲς δυ-
σίες τοῦ ἐπιτελείου τῶν Συνεργατῶν της.

Γι' αὐτὸ ἔχει τὸ θάρρος νὰ ἀπευθυνθεῖ πρὸς
τοὺς Ἀναγνῶστες της καὶ νὰ τοὺς παρα-

καλέσει νὰ συστήσουν τὸ περιοδικὸ στοὺς
φίλους των καὶ νὰ βοηθήσουν στὴν πλατύ-

τερη κυκλοφορία τοῦ